

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
ТА МАРКЕТИНГУ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Освітнього ступеня «бакалавр»

на тему: «ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ
ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В КОНТЕКСТІ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ»

Виконав: студент 4 курсу, групи Мев-41
Спеціальності 292 “Міжнародні економічні відносини”
(шифр і назва)

Когут Т.В.
(Прізвище та ініціали)

Керівник Хривський Р.П.
(Прізвище та ініціали)
Рецензент: Кучер Л.Ю.
(Прізвище та ініціали)

ДУБЛЯНИ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН
ТА МАРКЕТИНГУ

Освітній ступінь «бакалавр»

Спеціальність 292 “Міжнародні економічні відносини”
(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____
(підпис)

к.е.н., доцент Линдюк А.О.
(звання, ступінь, прізвище та ініціали)
«__» _____ 202_ року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Когута Тараса Васильовича
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи “**Особливості розвитку транснаціональних корпорацій в контексті глобалізації**”.

Керівник проекту (роботи) Хірівський Роман Петрович к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджені наказом ЛНАУ від “07” листопада 2023 р. № 598/к-с

2. Строк подання студентом проекту (роботи) до “31” травня 2024 року

3. Вихідні дані до проекту (роботи) спеціальна література, нормативно-правові акти, статистичні і аналітичні звіти міжнародних організацій - ОЕСР, МВФ, Світового Банку та СОТ; матеріали міжнародних рейтингових агентств і консалтингових компаній, Інтернет-ресурси, звіти Державної служби статистики України.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити). Вступ. 1. Теоретичні засади дослідження глобалізаційних процесів. 1.1. Поняття, сутність і передумови розвитку глобалізаційних процесів. 1.2. Визначення і класифікація транснаціональних корпорацій. 1.3. Механізм функціонування транснаціональних корпорацій у системі глобальної економіки. 2. Аналіз виробничої та інвестиційної діяльності ТНК у глобальному вимірі. 2.1. Аналіз інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій. 2.2. Галузево-структурний аналіз результатів діяльності транснаціональних корпорацій. 2.3. Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на глобальний ринок знань. 3. Пріоритетні напрями діяльності транснаціональних корпорацій у контексті повоєнного відновлення економіки України. 3.1. Вплив транснаціональних корпорацій на економічний розвиток України. 3.2. Перспективні напрями участі України у процесах транснаціоналізації глобальної економіки. 3.2. Пріоритетні напрями вдосконалення державного регулювання взаємодії елементів національної економіки із транснаціональними корпораціями.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) таблиці, рисунки

6. Дата видачі завдання "10" листопада 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів проекту (роботи)
1.	Опрацювання виданого завдання. Збір та вивчення рекомендованої наукової та навчальної літератури, нормативно-правового забезпечення з обраної теми. Підготовка вибірки даних для написання кваліфікаційної роботи. Написання першого (теоретичного розділу роботи).	18.10.2023-07.12.2023 р.
2.	Опрацювання фінансової звітності об'єкту дослідження, офіційної статистичної інформації. Написання другого (аналітичного) розділу кваліфікаційної роботи.	08.12.2023-25.01.2024 р.
3.	Здійснення прогностичних розрахунків, розробка проектних рішень щодо покращення досліджуваного напряму діяльності об'єкта кваліфікаційної роботи, відображення практичних рекомендацій, написання третього розділу роботи.	26.01.2024-28.03.2024 р.
4.	Оформлення кінцевого варіанту роботи, табличних та графічних матеріалів, представлення роботи керівнику та виправлення його зауважень.	29.03.2024-25.04.2024 р.
5.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача роботи на рецензування). Здача роботи відповідальній особі для перевірки на плагіат. Виправлення недоліків після проходження перевірки, та (за умови негативного результату) повторна здача для перевірки на наявність плагіату.	26.04.2024-31.05.2024 р.
6.	Попередній захист кваліфікаційної роботи (наявність доповіді та презентаційного матеріалу) . Підготовка до захисту при екзаменаційній комісії. Захист	05.06.2024 р.

Студент

_____ (підпис)

Когут Т.В.

_____ (прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

Хірівський Р.П.

_____ (прізвище та ініціали)

УДК 339.9:330.341.112:314

Кваліфікаційна робота: 78 сторінки текстової частини, 13 рисунків, 11 таблиць, 36 позицій літературних джерел.

Особливості розвитку транснаціональних корпорацій в контексті глобалізації.

Когут Т. В. – Кваліфікаційна робота. Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу. - Дубляни, Львівський НУП, 2024.

Кваліфікаційна робота розкриває особливості розвитку транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації та визначає на цій основі перспективні напрямки їх діяльності у контексті повоєнного відновлення економіки України.

У першому розділі висвітлено еволюцію вітчизняної та закордонної наукової думки в дослідженні поняття, сутності та передумов розвитку глобалізаційних процесів. Подано характеристику основних типів транснаціональних корпорацій. Вказано позитивні і негативні фактори впливу транснаціональних корпорацій на глобальну економіку

У другому розділі розглянуто виробничу та інвестиційну діяльність транснаціональних корпорацій як у глобальному вимірі, так і у регіональному розрізі. Проаналізовано тенденції інвестиційної діяльності ТНК в умовах світових криз. Здійснено галузево-структурний аналіз результатів діяльності транснаціональних корпорацій, що продемонстрував зростання частки корпорацій, що здійснюють діяльність у сфері високих технологій. Дослідження продемонструвало зростаючу роль ТНК у науково-дослідних та дослідно-конструкторських роботах (НДДКР).

У третьому розділі досліджено вплив ТНК на функціонування економіки України та запропоновано перспективний механізм вдосконалення елементів регулювання взаємодії національної економіки та ТНК.

На основі опрацювання теоретичного та практичного матеріалів зроблені відповідні висновки та конкретні пропозиції.

Анотація

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти міжнародної економічної діяльності ТНК в умовах глобалізації. Розкрито сутність і класифікацію інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій. Досліджено вплив інвестиційної політики ТНК на впровадження елементів Індустрії 4.0. Розглянуто причини та наслідки глобалізації для світових економічних процесів та діяльності ТНК у різних країнах. Проаналізовано регіональні відмінності інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій. Виявлено та обґрунтовано зростаючий вплив ТНК на інноваційний розвиток економіки України. Запропоновано перспективні напрямки розвитку інвестиційної діяльності ТНК в контексті повоєнного відновлення економіки України.

Ключові слова: глобалізація, інвестиційна діяльність, транснаціональні корпорації, повоєнна відбудова України.

Summary

In the qualification work, the theoretical and practical aspects of the international economic activity of TNCs in the conditions of globalization were investigated. The essence and classification of investment activity of transnational corporations is revealed. The impact of TNC investment policy on the implementation of Industry 4.0 elements was studied. The reasons and consequences of globalization for world economic processes and the activities of TNCs in different countries are considered. Regional differences in the investment activity of transnational corporations are analyzed. The growing influence of TNCs on the innovative development of Ukraine's economy has been identified and substantiated. Prospective directions for the development of the investment activities of TNCs in the context of the post-war recovery of the Ukrainian economy are proposed.

Key words: globalization, investment activity, transnational corporations, post-war reconstruction of Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	9
1.1. Поняття, сутність і передумови розвитку глобалізаційних процесів.....	9
1.2. Визначення і класифікація транснаціональних корпорацій.....	15
1.3. Механізм функціонування транснаціональних корпорацій у системі глобальної економіки.....	23
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ВИРОБНИЧОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ.....	30
2.1. Аналіз інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій.....	30
2.2. Галузево-структурний аналіз результатів діяльності транснаціональних корпорацій.....	35
2.3. Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на глобальний ринок знань.....	44
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.....	52
3.1. Вплив транснаціональних корпорацій на економічний розвиток України.....	52
3.2. Перспективні напрямки участі України у процесах транснаціоналізації глобальної економіки.....	55
3.2 Пріоритетні напрямки вдосконалення державного регулювання взаємодії елементів національної економіки із транснаціональними корпораціями.....	65
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	76

ВСТУП

Глобалізація є процесом посилення впливу різноманітних міжнародних факторів на соціально-економічну сферу окремих держав. Про це свідчить функціонування транснаціональних корпорацій, котрі діють в різноманітних регіонах світу, використовуючи новітні історичні умови у власних інтересах. Глобалізація дозволяє державам інтегруватись у економічній та соціальній сферах. Діяльність громадян, національних органів влади та компаній із різних держав світу перетинається у процесі власного функціонування. З розвитком міжнародних економічних відносин посилюється процес обміну товарами, грошовими ресурсами й ідеями, при цьому трансакції стають дешевшими та швидшими. Сучасні технології зв'язку та передачі даних, зокрема - Інтернет, мобільні пристрої та супутникова передача даних, сприяють подальшій глобалізації повсякденного життя.

Тематика впливу глобалізаційних процесів на функціонування транснаціональних корпорацій досліджувалась у працях низки провідних українських та закордонних вчених, зокрема: Дж. Каллена [22], Р. Руммельта [32], Дж. Коттера, Г. Мінцберг, а також Е.О. Савченко [13], М.О. Іванової [6], І.С. Скороход [14], Н.К. Болгарової [1] та інших.

У цей же час процеси глобалізації у нашій державі потребують аналізу з позиції міжнародної діяльності транснаціональних корпорацій. Це зумовлено особливостями їх розвитку, стратегічним значенням для функціонування національної економіки та необхідністю адаптації інструментарію державного регулювання, ефективної підтримки конкурентної діяльності ТНК у рамках глобалізації економічних процесів. Таким чином, аналіз впливу глобалізаційних процесів на міжнародну конкурентоздатність транснаціональних корпорацій є одним із найбільш актуальних напрямків економічних досліджень у наш час.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз особливостей діяльності транснаціональних корпорацій та, за його

результатами - обґрунтування перспективних стратегічних напрямків їхнього розвитку в контексті глобалізації світової економіки. Це передбачає виконання наступних завдань:

1. виявлення сутності глобалізації і глобалізаційних процесів, а також визначення їхнього впливу на конкурентоздатність транснаціональних корпорацій;
2. визначення сутності і факторів конкурентоздатності ТНК;
3. узагальнення методичних підходів до дослідження процесів глобалізації;
4. аналіз сучасних тенденцій розвитку ТНК в контексті глобалізації світової економіки;
5. визначення ролі вітчизняних транснаціональних корпорацій в контексті поглиблення глобалізаційних процесів;
6. виявлення ключових проблем розвитку ТНК у глобальному середовищі;
7. визначення пріоритетів розвитку транснаціональних корпорацій та шляхів їх ефективного регулювання в контексті інтеграції світової економіки.

Об'єктом дослідження є міжнародна діяльність транснаціональних корпорацій.

Предметом дослідження є аналіз сукупності теоретичних, методичних і практичних аспектів розвитку транснаціональних корпорацій в умовах інтеграції світової економіки.

Інформаційною базою для виконання кваліфікаційної роботи є законодавчі і нормативні акти України, наявній глобальному доступі звіти і доповіді провідних міжнародних організацій, періодичні й монографічні праці вітчизняних й зарубіжних вчених із питань конкурентоздатності ТНК в контексті глобалізації.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.

1.1. Поняття, сутність і передумови розвитку глобалізаційних процесів.

Одним із базових аспектів наявного розвитку міжнародних економічних відносин є розгортання процесів глобалізації, котрі здійснюють суттєвий вплив на весь комплекс міжнародних економічних відносин, змінюючи напрямки і стимулюючи тенденції розвитку національних економік.

Науковці визначають початок ХХІ століття як епоху, в котрій значно знизилась самостійність держав у сферах економіки, суспільного життя, екології і культури. Зростаюча взаємна інтеграція та взаємодія, котрі є елементами глобалізації, усе більше визначають стан та напрямки розвитку держав.

Процес глобалізації (від англ. “globo” - група) є складним та багатогранним, оскільки характеризується низкою проявів та пов’язаний із великою кількістю проблем. Це зумовлює значні складнощі у знаходженні єдиного, чітко сформульованого визначення глобалізації, котре охоплює усі аспекти вказаного дуже складного явища на глобальному рівні. Вважаємо найбільш актуальними наступні визначення глобалізації:

Глобалізація - є тривалим процесом об’єднання національних економік світу з метою вирішення нагальних глобальних проблем.

Глобалізація - є складним явищем економічної взаємної залежності, котре виникає через обмін товарів та послуг, а також потік капіталу.

Глобалізація є процесом, у межах котрого події, рішення і дії громадян у одній частині планети мають вагомий вплив на окремих громадян та суспільства в усьому співтоваристві.

На думку А.С. Філіпенка, в контексті глобалізації інтернаціоналізація економічних відносин набуває нових рис:

1. Розвивається глобальне світове виробництво на засадах ширшого охоплення міжнародної економіки транснаціональними корпораціями та

транснаціональними банками, встановлюються довгострокові виробничі зв'язки, стратегічні альянси, договори про співпрацю тощо;

2. значно змінюється зміст глобальної економічної співпраці: показники росту міжнародної торгівлі значно випереджають темпи росту валового виробництва, обсяг фінансових потоків перевищує трансакції, пов'язані із експортом товарів та послуг;

3. коригується спрямованість та структура міжнародної торгівлі, динамічно зростає товарний обмін із високою часткою наукомісткої та високотехнологічної продукції поміж розвинутими державами;

4. якісної трансформації зазнає сфера фінансів, змінюється її значення у глобальній економіці на базі прогресуючого росту валютних, фондових та кредитних ринків [20].

Як категорія поняття “глобалізації” увійшло у науковий обіг наприкінці 70-тих років ХХ століття, що відображало фундаментальні перетворення тогочасної світової економіки, зумовлені посиленням впливу загальноцивілізаційних законів і закономірностей, котрі охоплюють усю сукупність сфер суспільного життя та формують сучасну постіндустріальну цивілізацію.

Згідно бачення Наталії Стукало глобалізація є системоутворюючим процесом, котрий характеризується: виникненням національних органів регулювання, котрі сприяють спільному та взаємовигідному вирішенню економічних завдань й уніфікації господарських механізмів; інтернаціоналізацією грошових відносин; формуванням стійкості взаємозв'язків поміж державою й міжнародним капіталом; підвищенням ваги транснаціональних та наддержавних економічних, політичних та галузевих інституційних структур; створенням єдиного інформаційного простору; збільшенням обсягу міжнародної торгівлі товарами і послугами при одночасному зменшенні торгових бар'єрів [15].

Із початку 80-х років ХХ століття тематика глобалізації, що охоплювала усі сфери суспільного життя (екологію, економіку, соціальну, політичному,

культурну, духовну сфери, тощо) стала домінуючою практично у всіх сферах наукового дослідження.

Виникнення та становлення на початку 90-х років ХХ століття нової галузі наукового дослідження, котрий одержав назву “глобалізм”, є цілком природнім. У її межах здійснено спробу систематизувати і, у загальному вигляді, представити перспективні дослідження із цього питання. Погоджуємось, що процес глобалізації, як одна із найсучасніших соціологічних конструкцій, передбачає її глибоке осмислення відносно усіх сфер життя людської спільноти. Одним із перших термін “глобалізація” увів у науковий обіг Роберт Робертсон, котрий уперше вжив його у 1973 році. У подальшому, у 1985 році ним подана її розгорнута інтерпретація, котра у 1992 році узагальнена у монографії автора [33].

На думку Олександра Неклеса, у сучасному глобальному світі сформовано глобальну структуру - метаінфраструктуру, у межах котрої весь глобальний дохід перерозподіляється поміж геоекономічними фігурами, котрі тісно пов’язані із різнорідними видами діяльності на базі сучасних технологій, сформовано панівну світову інфраструктура, сутністю котрої є не процес виробництва, а розподіл та перерозподіл ресурсів й доходів. Вказаний перерозподіл є зорієнтованим на найбільш розвинені держави, котрі інвестують значні кошти у розвиток сучасних технологій.

На думку Мануеля Кастельса, “архітектура глобалізованої економіки відображає несиметрично взаємозалежний світ, котрий концентрується у межах трьох ключових економічних регіонів та усе більше поляризується вздовж усієї осі протистояння поміж продуктивними, процвітаючими, багатими галузями, котрі представляють інформаційну сферу і економічно та соціально деструктивними галузями, що забруднюють навколишнє середовище”.

Процес глобалізації є багатовимірним та набуває різного значення у залежності від об’єкту дослідження - компанія, держава, галузь або глобальна економіка. Для певної фірми процес глобалізації визначається тим, наскільки

фірма розширила географію власних доходів та наскільки (у якому масштабі) нею розподілено власні ресурси поміж різними державами, а також - яким чином вона є залученою до експорту капіталу, товарів та знань через структури, котрими вона володіє.

Автор стверджує, що глобальна економіка є економікою, котра здатна функціонувати як уніфікована система у реальному часі у глобальному масштабі. Тому глобалізація є інформаційною трансформацією суспільства [7].

Дослідниця Наталія Гражевська вважає, що “глобалізація - це природній наслідок взаємодії низки локальних перетворень соціально-економічної системи на усіх рівнях” [4].

Таким чином, глобалізація практично є наслідком низки процесів, котрі відбуваються як у економіці, так й у інших аспектах людської діяльності. Незважаючи на усю очевидність процесів глобалізації, результати вказаного процесу передбачити надзвичайно складно. Необхідною умовою для цього науковці вважають гомогенну світову економіку. Зокрема, необхідно дотримання наступних ознак:

- а) принципово ідентичного рівня суспільного добробуту усіх держав світу;
- б) ідентичних умов економічної діяльності, нормативної бази, банківської та податкової системи, грошових одиниць на глобальному рівні;
- в) можливості вільного переміщення товарів, послуг та фінансових потоків у глобальному масштабі» [9].

Варто виокремити визначити наступні причини глобалізаційних процесів у міжнародній економіці:

1. ріст кількості та обсягу злиття корпорацій як на рівні національних економік, так й на транснаціональному рівні;
2. зростання вагомості кредитів для майбутнього розвитку виробництва та споживання;
3. ріст впливу національних валют держав на соціально-економічні

процеси у різноманітних державах світу;

4. стрімке поширення фінансової інформації, тенденція до максимальної відкритості підприємницьких структур до іноземних інвестицій;

5. стирання чіткої національної приналежності товарів, котрі випускаються транснаціональними корпораціями;

6. значне збільшення об'ємів економічної реклами у електронних засобах масової інформації, котре максимально розмиває чіткі відмінності між інформацією й рекламою.

Автором стверджується, що у процесах глобалізації варто виділяти як позитивні, так й негативні аспекти [9]. До позитивних аспектів глобалізації варто віднести наступні:

1. розвиток міжнародного поділу праці та, як наслідок - значне поглиблення спеціалізації виробництва;

2. зростання показників продуктивності праці унаслідок швидкого впровадження новітніх технологій, інновацій, а також раціоналізації виробництва і внаслідок глобального розподілу праці;

3. економію, спричинену збільшенням на масштабів виробництва, котре у перспективі призводить до скорочення затрат і, відповідно - до падіння цін на товари;

4. вільну торгівлю, котра є основою глобалізації і ведеться на взаємовигідних умовах, котрі задовольняють усі сторони;

5. як наслідок розвитку вільної торгівлі зростає конкуренція, котра сприяє розвитку новітніх технологій та швидкому їхньому розповсюдженню;

6. глобалізація стимулює більш жорстку конкуренцію на традиційних ринках товарів та послуг. У цих умовах максимальну вигоду одержують споживачі, котрі мають кінцеве право вибору;

7. Можливість мобілізувати максимальний обсяг фінансового капіталу із меншими витратами;

Унаслідок нарощування ресурсів, координації діяльності, поєднання зусиль глобалізація пришвидшує вирішення проблем сталого розвитку

людства, зокрема - економічних. Разом із цим, чітко простежується й зворотний зв'язок: паралельно із швидким поширенням позитивних тенденцій у розвитку глобальної економіки, стрімко поширюються й негативні тенденції. Зокрема, до переліку негативних наслідків поширення глобалізації, на нашу думку, можна віднести:

1. нерівномірність розподілу переваг від процесу глобалізації поміж окремими державами і галузями національних економік;
2. унаслідок поширення міжнародного розподілу праці провокується спад показника індустріального розвитку окремих держав;
3. загроза переходу управління над економікою певної держави у інші руки;
4. ризик дестабілізації фінансової сфери певної держави, спричинений зовнішніми чинниками.
5. взаємна залежність національних економік призводить до поширення нестабільності у сусідні держави та регіони;
6. можлива втрата національної ідентичності окремих держав, їх соціально-культурної сфери;
7. посилення інноваційного та технологічного відставання держав, котрі розвиваються;
8. ріст залежності показників стабільності певних держав від тенденцій функціонування глобальної економічної системи;
9. поглиблення рівня заборгованості окремих держав перед міжнародними фінансовими організаціями.

Поглиблене дослідження процесів глобалізації розпочалось відносно недавно, проте здійснюється досить інтенсивно. Зокрема, низка вітчизняних вчених, а саме - Дмитро Лук'яненко, Дмитро Білорус та Анатолій Поручник стверджують, що із тимчасової тенденції глобалізація переросла у всепоглинаючий процес. Подана вченими структуризація процесу глобалізації подана на рисунку 1.1. Вказане трактування процесу глобалізації уцілому відповідає баченням закордонних вчених.

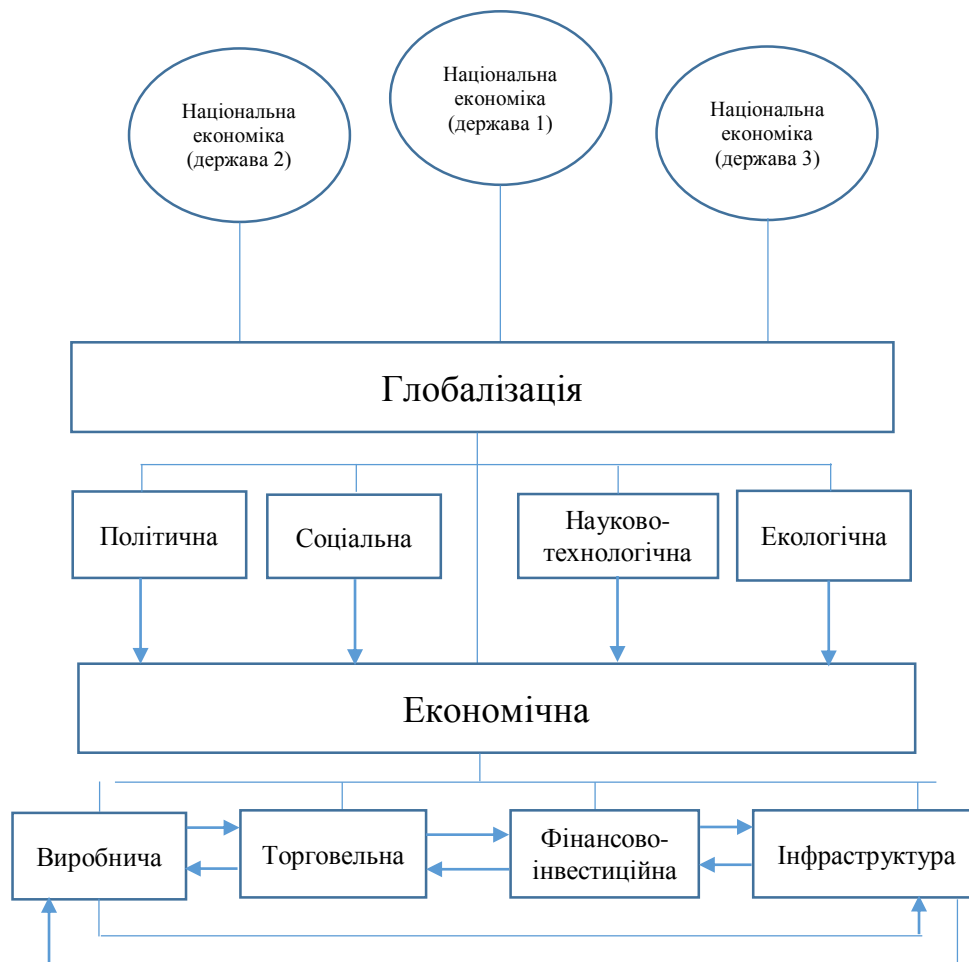

Рис. 1.1. Структура процесу глобалізації

З поданого рисунку 1.1. бачимо, що національні економіки різних держав у процесі інтернаціоналізації утворюють глобалізацію, котра у власну чергу ділиться поширюється на політичний, соціальний, науково-технологічний, економічний і суспільний аспект життєдіяльності. Економічна глобалізація здійснює значний вплив на глобальну економіку і формує структуру із виробничих, торгових, фінансово-інвестиційних та інфраструктурних факторів.

1.2. Визначення і класифікація транснаціональних корпорацій.

Транснаціональні корпорації протягом усієї історії функціонування перебувають у стані стабільного розвитку. У епоху глобалізації міжнародної економіки роль транснаціональних корпорацій (ТНК) зростає. Станом на початок XXI століття вони стали основним механізмом міжнародних

економічних відносин, базою національної економіки та головним суб'єктом глобальної економіки. На думку Віри Рокоча, роль корпорацій стрімко зростає, тож вони стали “локомотивом” розвитку світового господарства [16].

Станом на січень 2024 року згідно даних Організації об'єднаних націй нараховується понад 37000 ТНК, котрі контролюють понад 180 тисяч іноземних філій. Транснаціональні корпорації зосереджують у межах 25-30% валового національного продукту держав світу; понад 65% експорту та майже 90% прямих іноземних інвестицій (ПІІ), здійсненими індустриальними державами [10].

Визначення “транснаціональний” демонструє, що корпорації інвестують капітал із певної держави у іншу. ТНК є міжнародними за сферою операцій, проте національними за капіталом та контролем. Не зважаючи на значну кількість досліджень ролі ТНК у глобальній економіці, науковцями досі не знайдено єдиного визначення вказаної форми господарювання.

Конференцією ООН із торгівлі і розвитку (ЮНКТАД) надано офіційне визначення поняттю транснаціональної компанії. Згідно нього, ТНК є підприємством, котре об'єднує юридичних осіб різнорідних організаційно-правових форм та видів діяльності у двох або більше державах та провадить узгоджену політику і загальну стратегію через один чи декілька центрів прийняття рішень.

Експертами ООН виділяються наступні ознаки транснаціональних компаній:

1. Сукупний річний обсяг доходу корпорації повинен перевищувати показник у 100 млн. доларів США;
2. Відкриття наявність філій у не менш ніж 6 державах;
3. Значний відсоток реалізованих товарів поза межами держави базування [35].

Згідно Конвенції “Про транснаціональні корпорації (ТНК)” корпорації визначаються як юридична особа, котра володіє відокремленим майном на території двох та більше країн; створена юридичними особами двох або

більше країн-учасниць; зареєстрована як корпорація у відповідності до положень Конвенції. У вказаній Конвенції саме визначення “транснаціональна компанія” застосовується до різних транснаціональних структур: фінансово-промислових груп, концернів, компаній, спільних підприємств, холдингів, акціонерних товариств із іноземною участю [12].

Майкл Спісто, провідний науковий співробітник Центру міжнародних і стратегічних досліджень (CSIS), визначає ТНК, як найбільш найефективну структуру щодо накопичення капіталу, котра демонструє максимально ефективну систему управління, котра дозволяє відділяти власність від процесу управління [34].

Вітчизняними вченими-економістами надається наступне визначення транснаціональних корпорацій: ТНК є міжнародними фірмами, котрі мають підрозділи в двох чи більше державах, управління котрими здійснюється із одного чи низки центрів.

У основі управління ТНК лежить певний алгоритм прийняття рішень. Саме він надає змогу провадити узгоджену політику та визначену стратегію через розподіл ресурсів, впровадження новітніх технологій та розподіл одержаного прибутку. Транснаціональні корпорації є лідерами у сфері виробництва наукоємної продукції.

На думку англійських вчених, транснаціональними корпораціями за межі держави переноситься не товар, а саме процес інвестиції капіталу, котрий у іншій державі поєднується із закордонним робочим ресурсом в межах виробництва [23].

Проаналізовані найбільш поширені визначення сутності транснаціональних корпорацій нами систематизовано у таблиці 1.1.

Усі подані визначення, є по факту, доповнюючими одне одного. Проте, чітко визначених нормативів щодо критеріїв транснаціональних корпорацій не встановлено. Поняття ТНК постійно досліджується міжнародними організаціями та науковими школами.

Таблиця 1.1. - Визначення сутності ТНК.

Джерело/Автор	Визначення
Конференція Організації об'єднаних націй із торгівлі і розвитку (ЮНКТАД)	Підприємство, котре об'єднує низку юридичних осіб усіх організаційно-правових форм та видів діяльності у двох або більше країнах та провадить єдину політику а також загальну стратегію завдяки визначеному чи декільком центрам здійснення рішень
Конвенція "Про діяльність транснаціональних корпорацій"	Транснаціональне утворення усіх організаційно- правових форм, котре складається із юридичних осіб двох або більше держав
Організація економічного співробітництва і розвитку	Включають структури приватної, державної чи змішаної форм власності, котрі знаходяться у різних державах. При цьому одна (чи більше) із цих компаній здатна здійснювати вагомий вплив на функціонування інших, особливо - у сфері обміну знаннями та матеріальними ресурсами
Терехов Є.М. [17]	Підприємство, котре походить із однієї держави і вкладає ресурси у власну діяльність на глобальному ринку через заснування дочірніх структур, відкриття філій у інших державах задля отримання найбільш вигідних умов господарської діяльності, котра, своєю чергою, приводить до збільшення прибутку корпорації і підвищення економічного впливу ТНК на локальні економічні системи
Мекшун П.В. [8]	Міжнародна економічна структура, котра володіє господарськими одиницями в двох чи більше державах незалежно від юридичної форми та сфери діяльності, здійснює узгоджену політику та втілює в життя загальну стратегію завдяки одному або декільком управлінським центрам задля одержання максимального доходу
Загарій В. К. [5]	ТНК є складним продуктом світових економічних відносин, котрий, на відміну від типових корпорацій, інвестує за кордон не сам товар, а саме процес інвестиції капіталу, таким чином поєднавши його із іноземною робочою силою у межах транскордонного виробництва
Охріменко О. О.	Корпорації, материнські компанії котрих розташовано у одній державі, а філії й дочірні підприємства - у інших, задля оптимізації усіх необхідних ресурсів з метою зростання загального прибутку і підвищення впливу на економіки держав

В період інформаційних технологій корпорації є лідерами глобального бізнесу. Ними упроваджуються новітні методи щодо покращення якості товарів та послуг, що пришвидшує вихід на нові ринки і максимізує одержання прибутків. Транснаціональні корпорації, як і інші бізнес-структури іноді зазнають втрат, проте вони вміють розширювати напрямок діяльності фірм з метою зміцнення позицій як на національних так і глобальному ринках.

Розглянемо на рисунку 1.2 класичну модель транснаціональної корпорації:

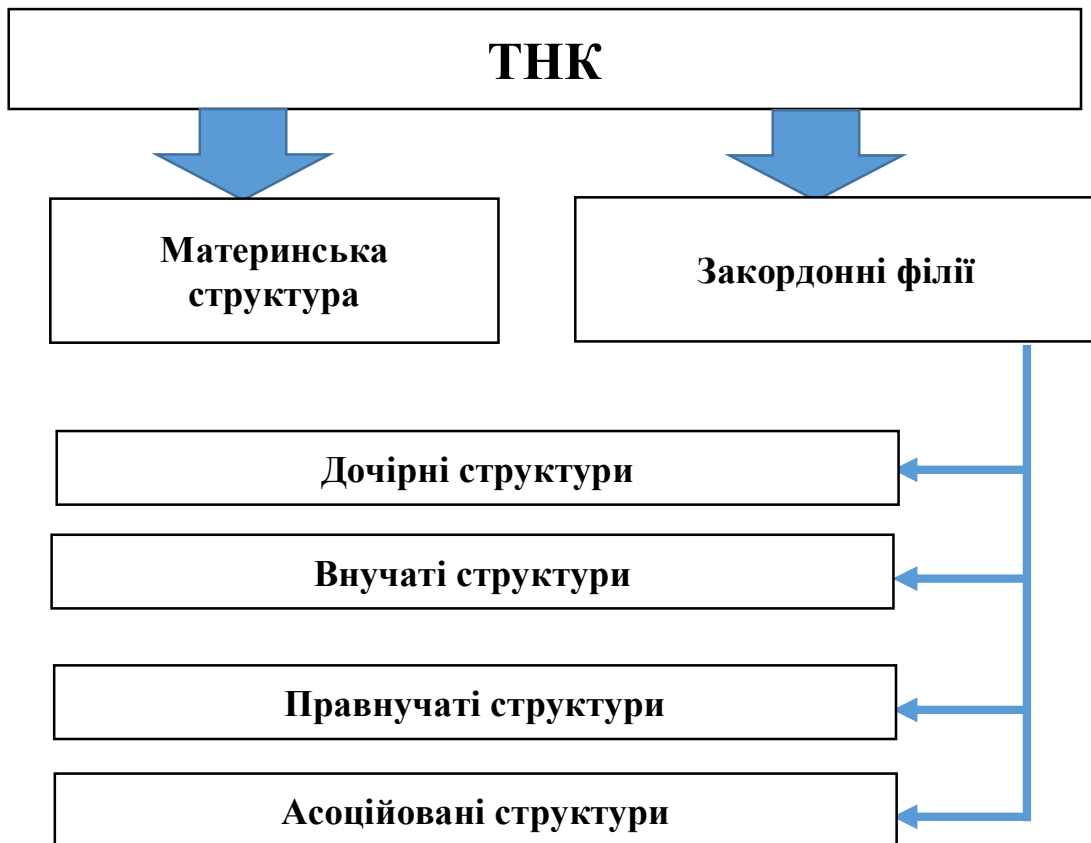

Рис 1.2. Типова модель транснаціональних корпорацій.

Материнська (у окремих довідниках - батьківська та холдинг компанія) - здійснює контроль активів інших фірм в закордонних державах.

Термін “закордонні філії” включає низку юридичних форм організації бізнес-структур [17]. Дочірні компанії - це підприємства, котрі входить до структури ТНК, котра володіє понад половиною голосуючих акцій. Внучаті структури є філіями дочірніх компаній. Правнучаті структури є філіями внучатих структур. Асоційованими компаніями вважаються структури, котрі на меншому рівні підконтрольні материнській компанії. У даному випадку головна компанія має у власності не менш ніж 10%, проте - не більш ніж 50% сукупного числа акцій.

Згідно визначення, наданого міжнародними організаціями, материнські компанії розташовуються у державах походження транснаціональних корпорацій та здійснюють авторитетний контроль над усіма дочірніми і внучатими компаніями у інших державах. Філії ТНК виробляють товари та надають послуги, організовуючи торгівельну діяльність й інновації.

Організаційна структура транснаціональних корпорацій дозволяє більш успішно реалізувати стратегію глобальних операцій, при цьому - бути джерелом передових технологій, займати лідерські позиції в багатьох сферах виробництва та сфері послуг. У сучасних умовах науковцями виділяються наступні типи глобальних організаційних структур корпорацій (табл. 1.2.):

Таблиця 1.2 - Характеристика основних типів транснаціональних корпорацій.

№	Тип ТНК	Характеристика
1	Глобальна товарна структура, що визначає рівень відповідальності національних підрозділів ТНК у розрізі окремих товарних груп по всьому світі.	Вказану організаційна модель засновано на концепції "центрів доходу", котра передбачає, що кожна із продуктових ліній має завчасно розраховану віддачу від здійснених інвестицій. Її ефективність оцінюють на основі розміру прибутку.
2	Глобальна регіональна структура, що розподіляє відповідальність за проведення операцій у розрізі регіональних менеджерів	Ключовою відмінністю вказаної моделі від попередньої є залежність усього переліку товарних виробничих ліній певного відділу у межах кожного регіону діяльності ТНК.
3	Глобальна функціональна структура, у межах котрої керівництво компанії виконує основні функції у сфері виробництва, фінансів, маркетингу	У цій концепції кожна функція відповідає як за внутрішнє так і міжнародне виробництво.
4	Гібридна структура, що поєднує елементи різних підходів до процесу організації структури корпорації	Якщо ТНК здійснює низку видів діяльності, вона функціонує у надзвичайно конкурентному ринковому середовищі. У Європі, зокрема, вважається найбільш перспективним введення глобальної регіональної структури. При функціонуванні на інших континентах надають перевагу глобальній товарній моделі організації.

У процесі глобалізації транснаціональні корпорації повинні характеризуватись гнучкістю, ефективністю і максимальною прибутковістю від виробництва товарів та надання послуг.

Ключовими критеріями транснаціональних корпорацій є наступні:

1. розташування виробничих потужностей у багатьох державах.
2. Впровадження передових технологій виробництва та їх швидкий розвиток завдяки значним капіталовкладенням та кваліфікованим працівникам.
3. Гнучкість методів управління персоналом.

До ТНК відносять не лише компанії із виробництва товарів та послуг,

але й інвестиційні структури, низку аудиторських, телекомунікаційних, страхових транснаціональних структур. Також варто звернути увагу на сучасні тенденції розвитку міжнародного бізнесу корпорацій на початку XXI століття:

1. розширення числа суб'єктів і об'єктів міжнародних інвестицій;
2. посилення процесу транснаціоналізації банків;
3. збільшення частки послуг у сукупному портфелі ТНК;
4. збільшення кількості ТНК на базі нафтових компаній;
5. стрімке збільшення чисельності та активності фармацевтичних корпорацій в зв'язку із пандемією Covid-19 і масовістю захворювання.

На основі поданого варто охарактеризувати сутність транснаціональних корпорацій наступними ознаками:

1. продукція і послуги ТНК реалізовується у понад 2 державах світу;
2. її власниками є резиденти різних держав;
3. ТНК є економічно єдиною системою. Незважаючи на те, що вона включає юридично незалежні підприємства, материнська компанія зберігає повний чи опосередкований контроль над закордонними філіями.

Характерними рисами ТНК є:

1. активна участь у розвитку глобального ринку;
2. повна незалежність у прийнятті стратегічних рішень;
3. значна активність торгівельних операцій між власними філіями ТНК;
4. зростаюча внутрішня взаємодія поміж компаніями, що належать до однієї корпорації у використанні сучасних технологій;
5. незалежність здійснення руху капіталу від національних економічних та політичних процесів, які виникають у приймаючих державах;
6. професійність дій менеджерів у процесі керівництва компаніями;
7. максимізація прибутку як основна стратегічна мета діяльності корпорації;
8. максимально персоніфікований та кваліфікований підхід до співпраці із клієнтами та партнерами.

На сьогодні корпорації є “локомотивом” глобалізації економіки. Вони здійснюють наступні функції у межах цього процесу:

1. організація, планування і контроль над діяльністю власних відділень і філій у різних державах;
2. впровадження переваг залучення інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) з метою зростання ефективності усіх видів діяльності;
3. стрімке збільшення кількості міжнародних транзакцій;

Основою розвитку транснаціональних корпорацій є інноваційні технології [23].

На основі поданих матеріалів можемо виділити перспективні напрями розвитку ТНК:

1. зростання рівня централізації і концентрації капіталу у межах корпорацій;
2. пришвидшення процесів злиття і поглинання закордонних й національних корпорацій;
3. перетворення ТНК у ядро постіндустріальної глобальної економіки;
4. нарощення впливу корпорацій на інтеграційні процеси у контексті глобалізації;
5. зростання ролі у системі міжнародних економічних відносин (МЕВ);
6. інноваційно-інвестиційний характер діяльності ТНК;
7. децентралізація процесу керівництва представництвами корпорації закордоном.

Таким чином можемо вважати, що транснаціональні корпорації є самостійною, відокремленою підсистемою та найважливішим двигуном процесів глобалізації і трансформації глобальної економіки.

Сучасні ТНК опираються на новітні досягнення науки і техніки, інноваційні методи ведення бізнес-діяльності. Вони є економічно інтегрованим утворенням, котре має централізований характер управління і тактику розвитку для усіх власних суб'єктів. Транснаціональні корпорації є основними осередками наукового прогресу й інвестицій.

1.3. Механізм функціонування транснаціональних корпорацій у системі глобальної економіки.

На сучасному етапі розвитку міжнародних економічних відносин транснаціональні корпорації є найбільш впливовими у політичному й економічному міжнародному середовищі. Саме ТНК перетворились у найважливіший елемент розвитку глобальної економіки і міжнародних економічних відносин. Їм належить провідна роль у фінансуванні науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок.

На даний час ТНК функціонують практично у всіх державах, здійснюючи більшість видів економічної діяльності. Унаслідок розширення власної діяльності, корпорації мають зростаючий вплив на функціонування світових ринків. Тому, на нашу думку, варто зупинитись на ключових функціях ТНК у системі міжнародних економічних відносин, котрі описані у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 - Функції транснаціональних корпорацій у міжнародних економічних відносинах [18].

Функції ТНК	Характеристика
1. Сприяють загальному науково-технічному прогресу	Транснаціональні корпорації є найбільшими інвесторами, котрі стабільно стимулюють і забезпечують розвиток науково-технічного прогресу (НТП).
2. Стимулюють тенденцію до глобалізації світової економіки	Як відповідь на зростання фінансових ризиків і загроз фінансових криз, що викликані глобалізацією, зростає регіоналізація економічної діяльності. Саме ТНК у процесі діяльності об'єднують три самодостатні економічні регіони (Північну Америку, Європу та Південно-Східну Азію).
3. Забезпечують розвиток глобального виробництва	Як координуючі центри і двигуни світового виробництва і обміну, ТНК формують мережу взаємовідносин всередині і поміж своїми комплексами, котра виходить поза межі національних економік.
4. Стимулюють конкурентну боротьбу на глобальному ринку	Значний обсяг міжнародних операцій корпорацій, нова стратегія постачання і виробництва забезпечують їхню незалежність від держави походження

Транснаціональні корпорації відіграють вагомую роль не лише в світовій економіці, проте мають й вагоме значення в міжнародному політичному житті.

ТНК є джерелами соціально-політичної діяльності, втручаються в формування національної, зовнішньої і внутрішньої політики. Задля досягнення власних цілей, маючи політичну підтримку своєї держави, ТНК використовують як ресурсний потенціал природні і людські ресурси приймаючих держав. Переважно їхні політичні цілі викликані суто економічними інтересами.

Діяльність корпорацій не завжди відповідає національним інтересам приймаючих держав. Навпаки - вони маючи вагомі фінансові ресурси, впливають на економічну політику національних держав і їхніх союзників, створюючи центри впливу наднаціонального характеру. Найпотужніші ТНК стають “комерційно-політичними центрами” як у регіонах, так і в глобальному вимірі. Вони переважно визначають напрямки діяльності торгових палат, асоціацій підприємців, завдяки чому мають власний вплив та здатність до лобювання інтересів в політичних колах держав [19].

Контролюючи розгалужену систему власних філій у різних державах світу, транснаціональні корпорації впливають також й на стан глобальної безпеки сприяючи розвитку взаємозалежності і взаєморозуміння різних країн світу. Оскільки виникнення політичних та військових конфліктів є збитковим для корпорацій, ТНК через політичні канали впливу докладають усіх зусиль для залагодження конфліктів.

Формуючи власну соціальну місію, ТНК беруть соціальну відповідальність як перед співробітниками так і споживачами. З цією метою корпорації вводять власні програми пенсійного забезпечення, медичного страхування, тренінгів для підвищення кваліфікації працівників. Таким чином посилюється їх вплив на соціальну політику приймаючої держави. Завдяки працевлаштуванню значної кількості працівників ТНК впливають на показники безробіття у державах. Реалізацію соціальної відповідальності перед населенням приймаючих держав корпорації здійснюють у наступних формах:

1. Формування нових робочих місць;
2. Передача новітніх технологій;

3. Залучення місцевого капіталу до розвитку дочірніх структур та розподілі їх прибутків;

4. Інвестиції у вирішення екологічних проблем захисту навколишнього природного середовища;

5. Участь у благодійній діяльності й інше.

Переважно вказані функції здійснюються за рахунок державних ресурсів, тому в інтересах суспільства є активне включення у процес інтеграції держави у світове економічне суспільство. В майбутньому корпорації стануть ключовим фактором посилення впливу найбільш розвинених держав у багатьох регіонах планети. Таким чином, формування вітчизняних транснаціональних корпорацій має стати ключовою метою зовнішньої політики України задля посилення власного впливу у глобальному масштабі.

Основною метою діяльності корпорації є її збільшення ефективності з метою максимізації прибутку. Вони переглядають періодично власні структури і вживають заходів задля покращення власного функціонування. Останніми роками ТНК віддають перевагу покращенню кваліфікаційного рівня працівників над збільшенням їх чисельності. Також транснаціональні корпорації для підвищення ефективності власного функціонування удосконалюють систему менеджменту. Поширюється практика децентралізації управління - виникає розподіл міжнародних компаній на велику кількість менших підрозділів. Для прикладу, транснаціональну швейцарсько-шведську корпорацію АВВ розділено на понад 1100 локальних субпідрозділів. Вказані дії відбуваються для вищої зручності формування фінансових звітностей і оподаткування групуючи підрозділи згідно територіальної ознаки.

Раніше усі рішення приймалися виключно акціонерами материнської структури корпорації. Зараз значні повноваження перекладаються на ТОП-менеджмент, котрий безпосередньо займається вказаною сферою діяльності.

З метою удосконалення діяльності транснаціональних корпорацій застосовується диференційоване використання комплексу маркетингових

заходів. Таким чином, ТНК модифікують власну рекламу із урахуванням місцевих умов.

З метою ефективізації власного функціонування ТНК почали враховувати спеціалізацію держав. При цьому, при інвестуванні акцент здійснюється на державах, що спеціалізуються виробництві продукції із високою доданою вартістю. Таким чином, ТНК групують власний бізнес навколо вказаних центрів. Це гарантує у перспективі їм успіх на старих та вихід на нові ринки світу.

Оскільки транснаціональні корпорації значну увагу приділяють виходу на неосвоєні ринки, значна увага приділяється налагодженню тісної співпраці із місцевими підприємствами. Усі великі корпорації світу розглядають у якості перспективних ринки Індії, Африки та Латинської Америки.

Таким чином, вдосконалюючи систему управління і рекламну діяльність, підвищуючи кваліфікацію управлінців середньої ланки, освоюючи старі в проникаючи на нові міжнародні ринки, ТНК можуть ефективно функціонувати у межах як ринків розвинених держав, так і держав, котрі розвиваються. Вони здатні модифікувати продукт у такому напрямку, щоб задовольнити потреби громадян різних держав світу. Великі корпорації ідуть на ризики та здатні розробляти низку типів продукції для глобального ринку.

Ключовий чинник, котрий впливає на розвиток ТНК є стрімкий характер технічної революції, котра має складну та суперечливу дію, оскільки на перших етапах не завжди сприяє якісному перетворенню виробничого апарату та технологій, котрі застосовуються у виробництві.

Непрогнозованість результатів впровадження досягнень науки і техніки у одних сферах полягає у кількісному збільшенні обсягу виробленої продукції, без покращення якості, а у інших - зростанні якості при сталих кількісних показниках. Незважаючи на це, внаслідок технічної революції знизилась потреба у некваліфікованій робочій силі і природніх ресурсах, що сприяло інтенсивному зростанню виробництва у масштабах народного господарства та зосередженні уваги на заходах із охорони навколишнього природнього

середовища.

Найважливішим чинником розвитку міжнародного поділу праці є бурхливе впровадження новітніх технологій. Ключовим джерелом новітніх технологій є провідні промислово розвинені держави світу і їх транснаціональні корпорації. Основними напрямками конкуренції стає технологічність і адаптивність до впровадження інновацій, котрі впливають на стратегію корпорації [19]. У процесі вдосконалення технологій та посилення міжнародного поділу праці формуються стратегічні альянси, котрі укладаються як корпораціями так і національними урядами.

Характерною є різноплановість інвестицій ТНК у залежності від рівня розвитку приймаючої держави. Так, транснаціональні корпорації у найменш розвинених державах здійснюють виробництво традиційних споживчих товарів, котрі потребують низькооплачуваних трудових ресурсів та не є технологічними. Щоб збільшити власні прибутки, ТНК у державах, що розвиваються поєднують реалізацію високих технологій і використання дешевої робочої сили. Тоді як у державах Південно-Східної Азії найчастіше розміщують виробництва, котрі вимагають ефекту масштабу (зокрема: машинобудівна промисловість). У індустріально розвинених державах зосереджують наукоємні галузі промисловості (зокрема: літакобудування, електроніку й ін.), хоча й їхнє розміщення може змінюватися у залежності від кон'юнктури ринку та політичних чинників. Тому у сучасну епоху жорстокої міжнародної конкуренції зростає імовірність зміни місця діяльності ТНК.

Завдяки впливу на рівень конкуренції ТНК збільшують вплив на глобальну економіку. Вказані великі об'єднання, котрі акумулюють значні фінансові ресурси, мають кращі позиції для освоєння нових напрямків виробництва з метою виходу на нові ринки. Корпорації здатні спроектувати новий товар більш конкурентоздатним та випустити максимальну кількість його модифікацій і вдосконалень шляхом наявності як значної технологічної бази, так і ресурсного потенціалу.

Оскільки ключовою метою діяльності транснаціональних корпорацій, як

і інших суб'єктів ринку, є максимізація прибутку, їх вплив на глобальну економіку може бути як позитивним, так і негативним. Основні фактори впливу нами подано у таблиці 1.4.

Таким чином, корпорації здатні різному впливати як на держави походження так й на приймаючі держави. Але держави є зацікавленими у розміщенні корпорацій на власній території, оскільки вони стимулюють посилення внутрішньої торгівлі, випуск новітніх видів товарів та послуг, приплив прямих іноземних інвестицій, збільшення рівня зайнятості на місцевих ринках праці і соціального захисту й ін.

Таблиця 1.4 - Позитивні і негативні фактори впливу транснаціональних корпорацій на глобальну економіку.

Позитивні чинники впливу	Негативні чинники впливу
За рахунок масштабів ТНК здійснюється розробка та передача між державами нових технологій, знань та досвіду	Ризик монополізації ринків у місці розташування філій ТНК
Можливість вільного вибору місця локацій філій ТНК у різних державах світу із врахуванням темпів економічного росту, доступності економічних ресурсів та політичного настрою	Корпорації здатні диктувати власні умови як конкурентам на рику, так й цілим національним економікам
Низька вартість сировинних ресурсів завдяки їх залученню у значних масштабах	Зростання екологічного навантаження на навколишнє середовище у зв'язку із розміщенням забруднюючих виробничих комплексів у найменш розвинених державах
Забезпечується збільшення показників зайнятості завдяки найму необхідних спеціалістів і низькокваліфікованої робочої сили	Прагнення корпорацій до автоматизації у випадку економічних криз призводить до зменшення кількості робочих місць на дочірніх філіях

Корпорації відіграють вагому роль у зростанні взаємної економічної залежності держав, зміцненні міжгалузевих зв'язків поміж підприємствами різних держав. Вони впливають на рівень конкуренції і міжнародні потоки капіталу, а також - трансферу технологій, динаміку і структуру глобальних ринків. Завдяки вагомим матеріально технічним та фінансовим ресурсам, ТНК відіграють провідну роль в процесі розробки і реалізації глобальних стратегій, котрі об'єднують національні і регіональні ринки.

Транснаціональні структури формують та розвивають економічні взаємовідносини. Роль корпорацій можна аналізувати у економічному, політичному та соціальному аспектах, але підсумовуючи варто зазначити епоху глобалізації вони проникли у більшість сфери життя суспільства.

Таким чином, у глобальній економіці транснаціональні корпорації важливі функції як на макрорівні так і на мікрорівні. Вони стимулюють процес глобалізації світової економіки, науково-технічну співпрацю, світове виробництво, посилюють конкурентку боротьбу; нарощують виробничі потужності як галузей, так і національних економік, впроваджують нові технологічні розробки; формують робочі місця і нові види товарів та послуг.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ВИРОБНИЧОЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК У ГЛОБАЛЬНОМУ ВИМІРІ.

2.1. Аналіз інвестиційної діяльності транснаціональних корпорацій.

Міжнародні економічні відносини формуються на базі діяльності органів влади різних держав, корпорацій, суб'єктів середнього та малого бізнесу. Важливу роль у цьому процесі відіграють й транснаціональні корпорації. Їх вплив забезпечується значним обсягом здійснених прямих іноземних інвестицій у національній економіці (ПП). Прямі інвестиції виступають елементом, котрий сприяє розумінню галузево-регіонального розподілу діяльності корпорацій, тобто на котрі саме ринки переважно ТНК орієнтуються у процесі вибору місця розташування виробничих потужностей.

Транснаціональними корпораціями світу генерується понад 38% світового валового внутрішнього продукту (станом на 01.01.2024 року). Проте, згідно висновків експертів ОЕСР, сукупний обсяг прямих іноземних інвестицій корпораціями не варто вважати достатньо надійним інформаційним джерелом у процесі оцінки структурного розподілу корпорацій, оскільки він не характеризує економічну вагу кожної окремо взятої корпорації. Причиною вказаного явища вважаємо нерівність рівня продуктивності трудових ресурсів на ринках різних держав, тобто у держави із дешевшою робочою силою у окремих випадках надходитиме менший обсяг інвестицій, при цьому віддача від них буде рівносильною а іноді навіть більшою аніж там, де сума інвестицій є більшою [26].

Здійснивши аналіз ключових напрямків інвестування ТНК, нами висвітлено структурний розподіл та галузі, у межах котрих представлено домінування корпорацій. Для цього нами зведено, структуровано і проаналізовано дані відносно обсягу прямих іноземних інвестицій протягом останніх 9 років (період 2015-2023 років). Ці дані нам доступні із першоджерел, поданих Світовим Банком та Організацією економічної співпраці й розвитку (ОЕСР). ОЕСР щороку оприлюднює аналітичні звіти відносно обсягу й динаміки прямих іноземних інвестицій у розрізі регіонів і

держав. Обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на глобальному рівні подано на рисунку 2.1.

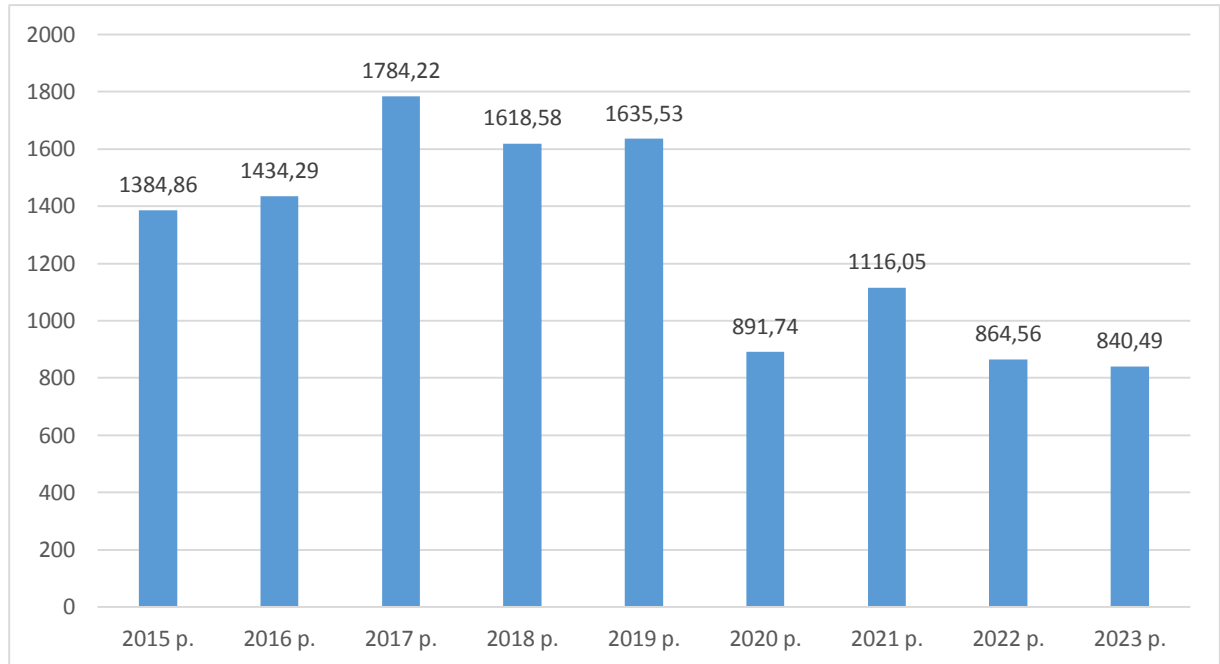

Рис. 2.1. Динаміка обсягу глобальних прямих іноземних інвестицій, у млрд. дол. США [26].

Характерно, що інвестиційна діяльність транснаціональних корпорацій виявилась чутливою до низки світових криз військового та епідеміологічного характеру. Так, у 2020 році уперше із 2008 року зафіксовано різкий спад інвестицій, що пов'язано із політикою закритих кордонів як реакцією на пандемію Covid-19. Зокрема, сума глобальних інвестицій скоротилась на 45,6% (із 1635,5 до 891,7 млрд. дол. США). Тривалий характер пандемії знизив можливість швидкого відновлення її від наслідків карантинних обмежень у 2021 році, внаслідок чого обсяг інвестицій зріс лише на 25,2% (до 1116,0 млрд. дол. США).

Більш вагомий спад інвестиційної діяльності пов'язаний із військовою агресією Росії проти України у 2022 році, котре викликало негативний ефект, що проявився у порушенні структурних елементів світового виробництва - ланцюгів поставок, автоматизації і роботизації виробництва (внаслідок затримки із доставкою компонентів), скороченні використання новітніх технологій та інвестицій у їх розробку.

Поточна тенденція спрямованості глобального виробництва демонструє

скорочення ланцюжків формування доданої вартості і зниження обсягів інвестицій у виробничі ресурси. Це, у першу чергу, несе загрозу для держав, котрі розвиваються, оскільки на протязі десятиліть їхній розвиток і індустріалізація, участь в процесах світового виробництва і стабільний імпорт технологій перебували у залежності від залучення західних інвестицій.

Згідно останніх даних обсяг глобальних потоків прямих інвестицій зменшився на понад 22,5% у 2022 році відносно обсягу у 2021 року (до 864,5 млрд. дол. США) [36].

Згідно попередніх даних, поданих Світовим Банком, стагнація інвестиційної діяльності ТНК продовжилась і у 2023 році, оскільки сукупний обсяг ПІ зменшився ще на 2,8%. Експерти ОЕСП прогнозують відновлення лише в 2024 році, лише за умови зниження інтенсивності бойових дій у Російсько-Українській війні. Проте, сукупний обсяг інвестицій вийде на рівень 2019 року лише до 2027 року.

Економічно розвинені держави характеризуються швидшими темпами відновлення, у той же час як більш слабкі продовжують перманентну стагнацію. Проте, у цих умовах корпорації, котрі мають власні філії у стагнуючих державах, одержать вагому конкурентну перевагу відносно стагнуючого сектору МСП, оскільки вони володіють значно вищим ресурсним потенціалом і здатні управляти власною діяльністю більш ефективно. У цей же час з'являються нові ризики для ТНК що є орієнтованими на ринки держав, котрі розвиваються, оскільки купівельна спроможність громадян у них падає, тож корпорації змушені до зміни пріоретизації напрямків бізнесу та у зв'язку із цим - до відмови від діяльності певних філій.

У регіональному розрізі варто виокремити, що у середовищі розвинених держав потік інвестицій від транснаціональних корпорацій до ринку Європейського Союзу протягом 2019-2023 років скоротився на понад 56,2%, що значно перевищує показник Північної Америки й інших держав із розвинутою економікою (для них характерне падіння у межах 49-52%). Зазначимо, що у 2021 році потоки інвестицій у держави, що характеризуються

розвиненою економікою збільшилися на понад 5% - до 681,2 млрд доларів.

Обсяг інвестиційних потоків до Африки протягом 2022 році скоротився на 17,8%. Пов'язуємо це із значними коливаннями цін на сировину внаслідок російської агресії та зміною контрактів її постачальниками. Іншими словами, ТНК, збільшивши маржу прибутку знизили обсяг інвестиційної діяльності. Скорочення інвестицій у держави Африки розпочалось ще до початку військових дій у Європі. Так, у 2021 році потік прямих інвестицій до Африки знизився на 10% - до 44,5 млрд доларів США. Вказана тенденція продовжилась і у 2023 році, падіння становило близько 4,2%.

Схожими тенденціями характеризуються й держави Азії. Проте, для них основну причиною скорочення обсягу інвестицій пов'язуємо із у труднощами у організації ланцюгів поставок комплектуючих. Вагомими негативними чинниками щодо інвестиційної привабливості держав регіону вважаємо більш жорсткі карантинні обмеження у КНР, а також посилення санкційних обмежень на окремі китайські компанії внаслідок співпраці із Російською Федерацією. Характерно, що у більшості держав Південно-Східної Азії падіння обсягу інвестицій розпочалось із кінця 2019 року, склавши 475 млрд доларів США, що становить падіння у розмірі 5,1% відносно показника 2018 року. Протягом 2019-2023 року скорочення зафіксовано на рівні 54,2%.

Суттєво постраждали держави Латинської Америки і Карибського басейну. Відносно них сукупний обсяг інвестицій скоротився на понад 43,2%. До 2019 року обсяг прямих іноземних інвестицій у Латинській Америці і Карибському басейні зростали на понад 10% щорічно, досягши показника 164 млрд доларів [31].

Поточний рейтинг держав згідно обсягів приймання прямих іноземних інвестицій подано на рисунку 2.2. На ньому продемонстровано різницю у обсягах інвестованих коштів у провідні економіки світу за 2019-2023 роки. Для порівняння та чіткого розуміння зв'язку між обсягами іноземних інвестицій та діяльності корпорацій на графіку також відобразимо кількість корпорацій зареєстрованих у цих країнах.

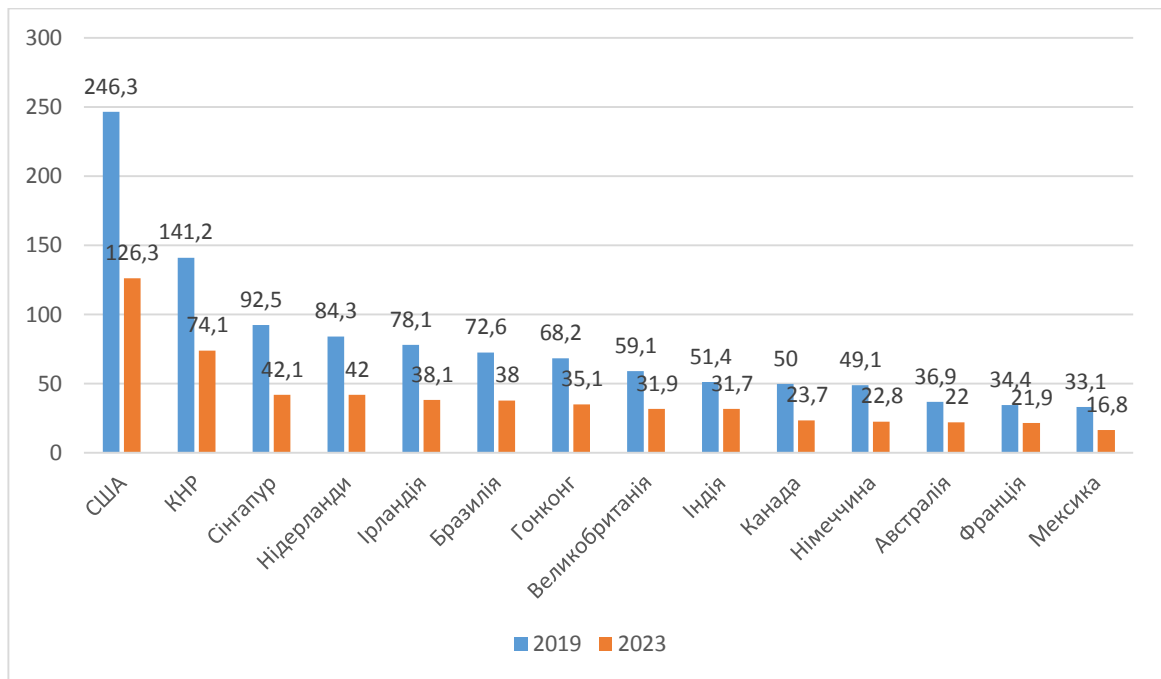

Рис. 2.2. ТОП-14 держав згідно обсягів залучених ПІ, млрд доларів [31].

Проаналізувавши рисунок 2.2 можемо здійснити висновки, що ключовими державами - реципієнтами інвестицій є великі економіки світу, а саме - США, КНР, Нідерланди, Німеччина, Великобританія, Індія, а також держави що є т. зв. “податковими гаванями”. У вказаних державах зареєстровано і відповідно розміщено офіси значної частки корпорацій (рис. 2.3.).

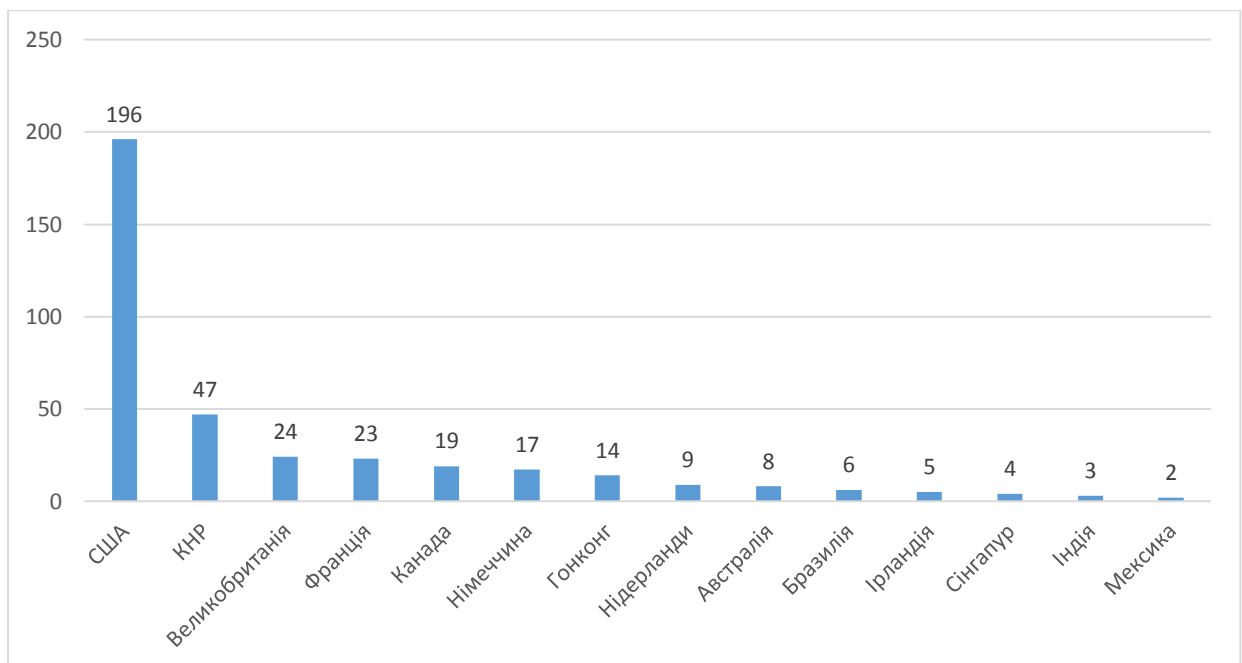

Рис. 2.3. Рейтинг держав згідно кількості штаб-квартир, зареєстрованих на їх території (станом на 01.01.2024 р.).

Аналіз держав, основних донорів прямих іноземних інвестицій подано на рисунку 2.4. Як демонструють дані таблиці - місця, котрі посідають держави як й сам перелік держав певним чином відрізняється від попередньо поданого переліку основних держав приймачів ПІІ (рис. 2.4).

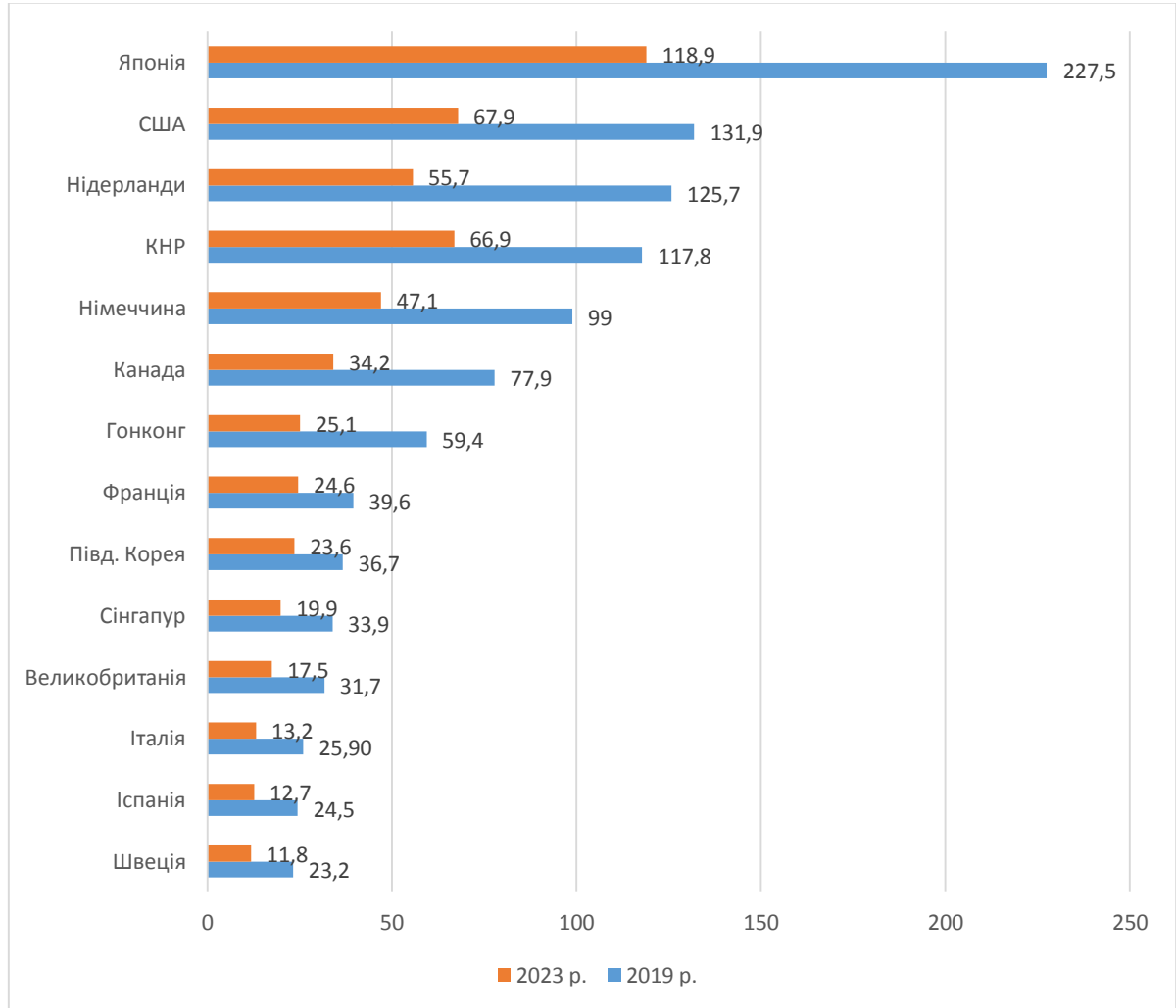

Рис. 2.4. ТОП-14 держав-джерел прямих іноземних інвестицій за 2023 рік, у млрд дол. США [31].

Основною відмінністю вважаємо те, що донорами переважно є держави із розвинутою економікою, в той же час реципієнтами значної частки інвестицій є держави, що розвиваються.

2.2. Галузево-структурний аналіз результатів діяльності транснаціональних корпорацій.

В процесі розгляду секторального розподілу прямих іноземних інвестицій упродовж періоду дослідження простежено тенденції до зростання

обсягу прямих іноземних інвестицій у сферу ІТ, фармацевтичну галузь та галузь удосконалення електронних систем і технологій. Вважаємо це прямим наслідком становленням Індустрії 4.0 і усе ширшою цифровізацією глобальної економіки.

Основною причиною зростання інвестицій у розвиток новітніх технологій технології вважаємо нестачу ресурсів і їх усе більшу обмеженість. Зростання інвестиційної привабливості фармацевтичної і біомедичної галузей спричинене зростанням рівня освіченості та свідомості громадян, оскільки вони дедалі усе уваги приділяють власному здоров'ю. Аналіз динаміки розвитку транснаціональних корпорацій світу демонструє, що у протягом 2019-2023 років темп інтернаціоналізації провідної сотні ТНК світу залишився незмінним. Транснаціональні корпорації важкої промисловості зосереджено переважно у державах, котрі розвиваються і характеризуються перехідною економікою, що зумовлено нижчими екологічними нормами та вимогами. Загалом, сектор важкої промисловості переважно представлений китайськими та індійськими ТНК.

Епідемія Covid-19 та військово-політичні події 2022-2023 років вплинули на більшість компаній, котрі входять в ТОП-100 щорічного рейтингу Fortune Global-500. Зараз більшість корпорацій зазнають впливу скорочення глобального попиту. Більшість структур із ТОП-100 переглянули очікуваний обсяг доходів на 2024 фінансовий рік у бік зменшення. Відносно нижчого рівня збитковості зазнали корпорації, що функціонують у фармацевтичній галузі (завдяки попиту на препарати для боротьби із Covid-19) та сфері високих технологій.

Відносно галузевого розподілу корпорацій у рейтингу Fortune Global-500, можемо зауважити, що поміж них переважають корпорації, що функціонують у фінансовій та страховій галузях, надалі у списку галузі енергетики та високих технологій (рис. 2.5).

Згідно обсягів одержаних доходів лідерські позиції займають компанії фінансової сфери, що пов'язано із значно більшою маржинальністю чистого

прибутку у галузі. Зокрема, якщо в контексті валового доходу енергетичні корпорації є співставними із фінансовими, то обсяг чистого прибутку останніх втричі перевищує ТНК сфери енергетики.

Найвищим рівнем прибутковості характеризуються технологічні ТНК, оскільки середній обсяг прибутку перевищує показники фінансових ТНК на 19,1% та у 2,34 рази - енергетичних корпорацій.

Структури сфери оптової торгівлі характеризується найнижчим рівнем середнього чистого прибутку поміж вказаних у рейтингу Fortune Global-500 корпорацій.

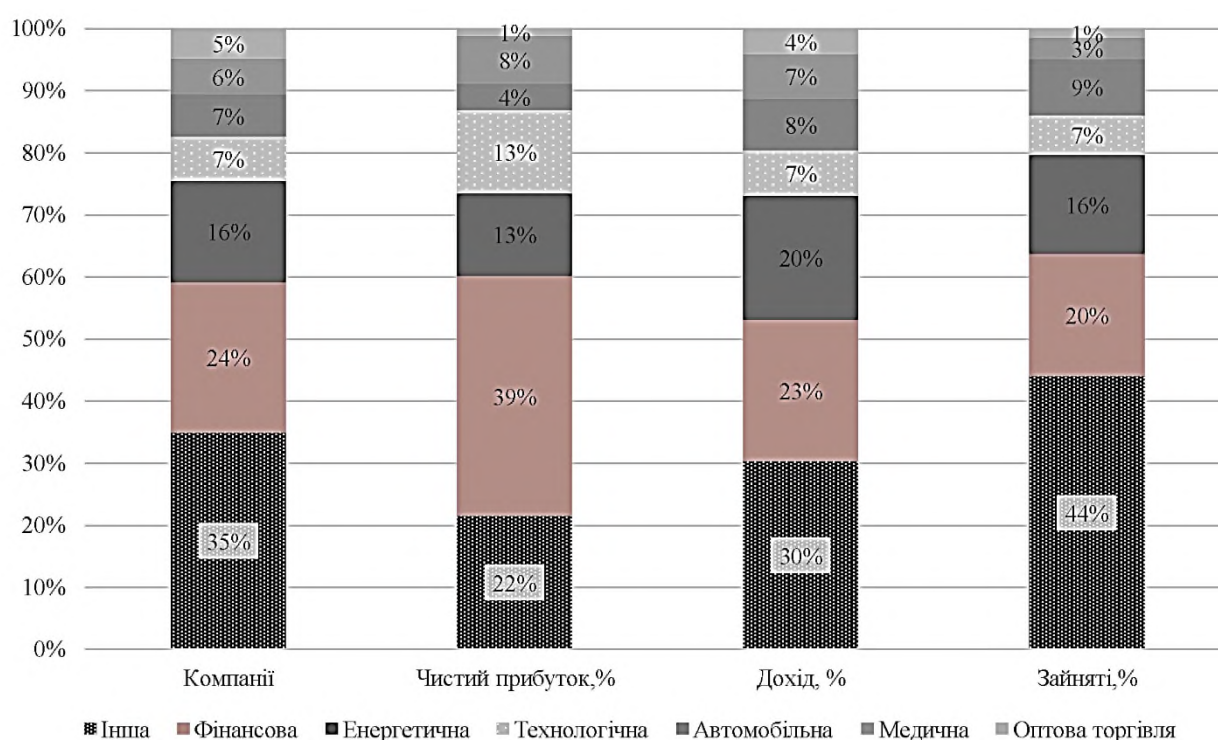

Рис. 2.5. Структурний розподіл ТОП-500 провідних ТНК світу (станом на 01.01.2024 р.) [26].

В процесі досліджено виявлено зміни у галузевій структурі корпорацій. Так, зафіксовано стабільне зростання частки представників фінансової, фармацевтичної, промислової (у т.ч. - високотехнологічних компаній) галузей. Незважаючи на відносну сталість показників технологічних - ІТ компаній, вказана група корпорацій посилює власний вплив на суміжні галузі, стимулюючи їхнє зростання. На рисунку 2.6. подано зміни у рейтингу ТОП-100 корпорацій згідно кількості ТНК у галузевому розрізі.

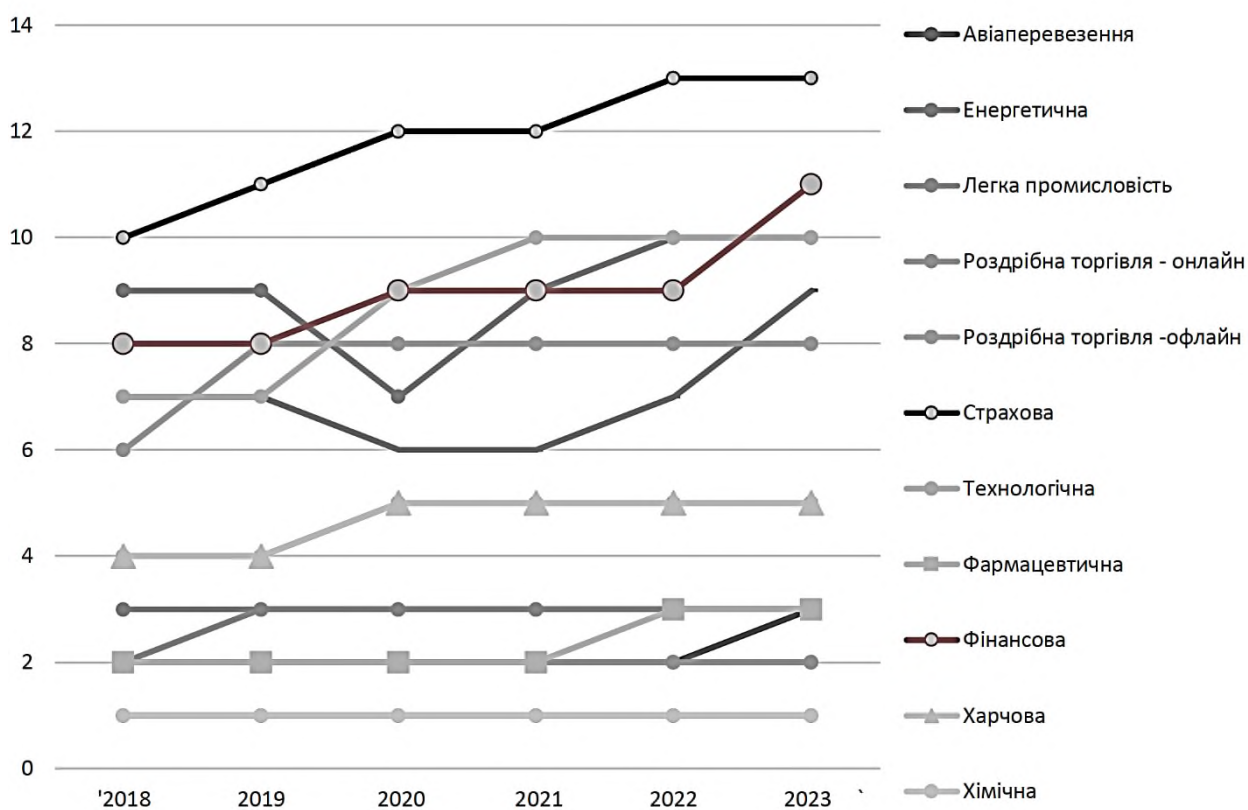

Рис. 2.6. Галузевий розподіл ТОП-100 корпорацій світу.

Структурний розподіл корпорацій згідно галузей подано на рисунку 2.7. Варто зазначити, що категорії “Інші” включено: авіаційні перевезення, легку промисловість, логістику, медіадіяльність.

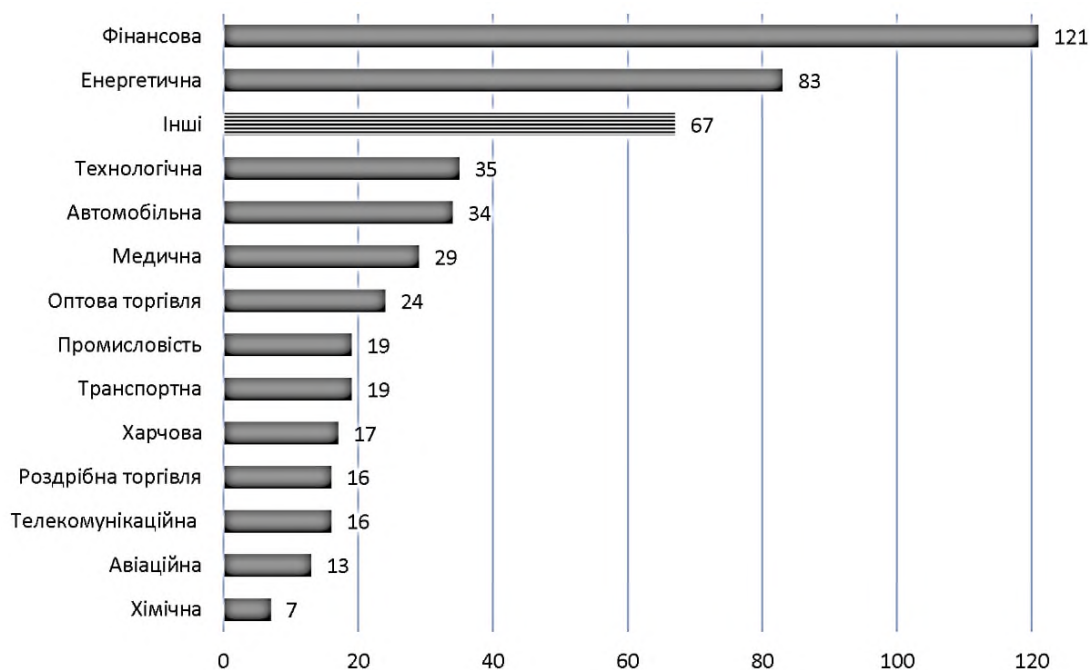

Рис. 2.7. Структурний розподіл ТНК у розрізі галузей (згідно рейтингу ТОП-500 за 2023 рік) [26].

Наступним етапом нашого дослідження стало здійснення структурного розподілу ТОП-500 корпорацій світу за місцями у рейтингу.

Досліджено, що у ТОП-50 ТНК переважають медичні, автомобільні й технологічні корпорації, із частками - 21%, 18% і 17% відповідно (рис. 2.8). Парадоксальну невідповідність розподілу корпорацій у цьому рейтингу та попередніх рейтингах, базованих на обсягах доходів пояснюємо тим, що переважна частка доходів енергетичних і оптово торгівельних корпорацій припадає на лідерів ринку, котрі знаходяться у перших рядках рейтингу, у той же час як більша частина ТНК мають нижчу дохідність. Також, використовуючи попередні дані аналізу ТНК у розрізі галузей можемо дійти висновку, що класичні енергетичні а також автомобільні й оптово-торгівельні корпорації, котрі переважно представляють індустрію 3.0. потроху витісняються із рейтингу новими технологічними корпораціями (індустрія 4.0. та 5.0.), котрі завдяки впровадженню новітніх технологій розширюють частку на ринку.

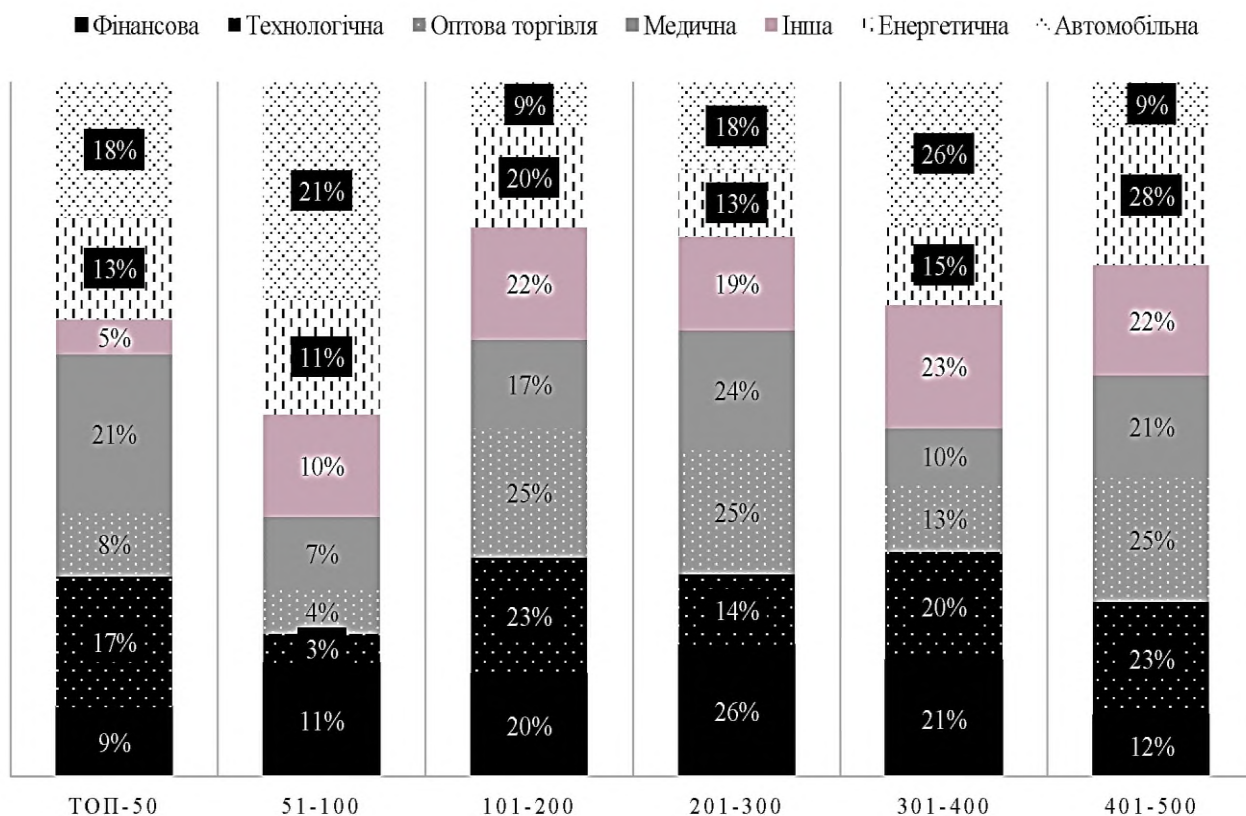

Рис. 2.8. Структурний розподіл ТОП-500 корпорацій світу за місцями у рейтингу(станом на 01.01.2024 р.) [26].

Згідно оцінок PwC саме фінансові технології (FinTech) і галузь медицини є одними із найбільш перспективних напрямків розвитку, у котрих реалізуються найбільш вагомі інвестиційні проекти. FinTech здійснює трансформацію фінансової галузі, що вже проявляється у скороченні затрат, підвищенні якості фінансових послуг і створення більш різноманітного й стабільного фінансового ландшафту. Саме стрімкий технологічний розвиток інфраструктури, революція у сфері штучного інтелекту та аналізу даних дозволяють FinTech стартапам розвиватися із надзвичайною швидкістю.

Згідно даних PWC за 2023 рік, понад 83% фінансових установ стверджують, що різні напрямки їхнього бізнесу здатні вдосконалюватись завдяки використанню FinTech стартапів, тому кожна фінансова корпорація шукає та вибудовує власні алгоритми реалізації отриманих можливостей.

Згідно звіту Accenture за 2023 рік, сукупний обсяг здійснених інвестицій у FinTech підприємства перевищив показник у 5,3 млрд дол. США, що у 4,3 рази перевищує показник 2019 року.

У регіональному розрізі варто виділити швидке перетворення Європейського Союзу та Азіатсько-Тихоокеанського регіону у центри розвитку фінансових технологій. Так, частка інвестицій, що спрямовані на FinTech - корпорації у ЄС в Азіатсько- Тихоокеанському регіоні зросла до 62% у глобальному обсязі.

Вказане зростання інвестицій відбулось за рахунок інвестицій материнських компаній у розробку та впровадження фінансових технологій власних дочірніх структур. Переважно, традиційні фінансові структури здійснюють інвестиції у зовнішні FinTech - стартапи у вигляді спільних підприємств [24].

Незважаючи на падіння власної частки у глобальному обсязі із 23,2% до 21,8%, Сполучені Штати залишаються традиційним лідером у сфері впровадження FinTech - стартапів.

Згідно із річним звітом FinTech-100, опублікованим KPMG у січні 2024 року, саме США і КНР є провідними державами у галузі FinTech - стартапів і

корпорацій. ТОП-100 корпорацій сфери FinTech у 2023 році включали: 24 платіжно-операційні корпорації; 23 кредитні корпорації; 13 корпорації із управління капіталом; 7 страхових компаній .

Згідно прогнозів Holland FinTech, до 2030 року понад 860 млрд дол. США доходів перейдуть від сфери надання традиційних фінансових послуг до FinTech послуг, що надаватимуться в сферах платежів, краудфандингу, а також управління капіталом і кредитування.

Революційність сфери FinTech полягає у тому, що вона змінює способи, котрими люди користуються у процесі накопичення, зберігання, кредитування й інвестування.

Завдяки стрімкому розвитку FinTech люди набули можливість до здійснення розрахунків через смартфон: NFC, розрахунок шляхом зчитування штрих-коду чи QR-код, використання кредитних коштів у мобільному банкінгу та ін. Найбільш поширеними платежами на базі NFC технології є: Google Pay, Apple Pay і Samsung Pay.

Як демонструють тенденції зростання обсягу прямих іноземних інвестицій провідними транснаціональними корпораціями світу, реалізація інвестиційних проектів в галузі нових технологій стала високоприбутковим напрямом, тож має вагомий потенціал росту [28].

З метою демонстрації наведених тенденцій, у таблиці 2.1. нами наведено список найбільш інноваційних транснаціональних корпорацій світу серед котрих переважають технологічні ТНК Північної Америки, більшість штаб-квартир котрих знаходяться на території США (таблиця 2.1).

Протягом останнього десятиліття значно зросла кількість технологічних компаній із Азійсько-Тихоокеанського регіону, в той же час європейські транснаціональні корпорації втрачають власні позиції у сфері інновацій. Вказаний розподіл корпорацій демонструє значні диспропорції щодо розподілу інтелектуального капіталу, таким чином доводячи недосконалість структурно- регіонального розподілу транснаціональних корпорацій на базі прямих іноземних інвестицій.

Таблиця 2.1 - Рейтинг інноваційних транснаціональних корпорацій світу (згідно версій BCG і Fortune) у 2023 році [25].

Місце у рейтингу	BCG	Fortune
1	Apple Inc.	ServiceNow Inc.
2	Alphabet Inc.	Workday Ent.
3	Amazon.com	Salesforce.com
4	Microsoft Corp.	Tesla Inc.
5	Tesla Inc.	Amazon.com
6	Samsung Group	Netflix Inc.
7	IBM Corp.	Incyte corp.
8	Huawei Tech.	Hindustan Unilever Lim.
9	Sony Corp.	Naver.com
10	Pfizer Inc.	Facebook Inc.
11	Siemens AG	Monster Beverage Corp.
12	LG El.	Unilever Indonesia Tbk
13	FaceBook Inc.	Adobe Systems Inc.
14	Alibaba Group	Celltrion Inc.
15	Oracle Corp.	Autodesk Inc.
16	Dell Tech.	Regeneron Pharmaceuticals Group
17	Cisco Sys.	Vertex Pharmaceuticals Inc.
18	Target Inc.	Amorepacific Corp.
19	HP Inc.	AmerisourceBergen Corp.
20	Johnson& Johnson SA	Illumina Inc.

На даний час, глобальними пріоритетами розвитку міжнародної економіки є зростання інвестицій транснаціональних корпорацій у галузі, котрі прямо пов'язані із цілями сталого розвитку. Наразі пріоритетними є напрямки декарбонізації енергетики, аграрної сфери і транспорту; збільшення цільових інвестицій у розвиток інфраструктури, що забезпечує доступ до чистих і відновлюваних джерел енергії, питної води і транспорту із нульовими викидами у атмосферу. У короткотерміновій перспективі транснаціональні корпорації надають пріоритет наступним сферам: віддаленій роботі, розвитку смарт-інфраструктури доставки товарів із мінімальними викидами у атмосферу, медичним консультаціям он-лайн (телемедицина). Вище подані чинники сприяють зростанню інвестицій у поширення процесів цифровізації у світі.

Так, протягом 2020-2023 років найбільшого росту капіталізації зазнали транснаціональні корпорації, основною сферою діяльності котрих є онлайн-сервіси (у т.ч. - соціальні мережі), дослідження у галузі охорони здоров'я і розробки новітніх медичних технологій.

Зокрема, унаслідок посилення карантинних заходів протягом 2020-2021 років значно зросли доходи таких компаній як Zoom Video Communication - у понад 2,7 рази, Netflix Inc. - на 57,1%, Advanced Micro Devices - на 58,7%, ServiceNow та DropBox - на 46,4%. У цей же час для фармацевтичної компанії Vertex Pharmaceutical зафіксовано зростання доходів на понад 68,1%. У період максимального поширення Covid-19 Міжнародна корпорація Draeger, котра займається розробкою та випуском медичного обладнання, в т.ч. - комплексів штучної вентиляції легень та засобів захисту органів дихання наростила власні доходи у понад 7,4 рази, інвестувавши додаткові доходи у відкриття низки нових виробничих потужностей компанії.

Таким чином, підсумовуючи матеріал, поданий у підрозділі, робимо висновки, що, незважаючи на тенденції щодо розширення географії діяльності транснаціональних корпорацій, найбільша їх частка знаходиться у регіонах Північної Америки і Європейського Союзу (у межах 28-29% відсотків ТНК). Стрімко скорочує відставання регіон Південно-Східної Азії (передусім - КНР), котрий представлений значною кількістю державних корпорацій та ТНК, що спеціалізуються на переробці сировини. Значно нижча частка корпорацій, що зареєстровані у державах Південної Америки та Африки.

Характерною є зміна спеціалізації напрямку діяльності корпорацій США, котрі основну частку власних інвестицій спрямовують у налагодження випуску наукоємної та інноваційної продукції. Зокрема, у США зосереджено діяльність найбільших за капіталізацією представників високотехнологічних галузей - понад 35% технологічних ТНК від сукупної їх кількості в рейтингу. Згідно ж за галузевого розподілу серед корпорацій США переважають фінансові й енергетичні корпорації.

2.3. Аналіз впливу транснаціональних корпорацій на глобальний ринок знань.

Становлення у наш час постіндустріального суспільства та інтенсифікація глобалізаційних процесів призвели до еволюції механізму конкуренції, котрий знайшов прояв у появі явища гіперконкуренції, у основі котрої лежить інтенсивне та агресивне суперництво на базі інновацій. Саме формування гіперконкурентного середовища сприяло тому, що на даний час наука, інформація та знання стають основними конкурентними перевагами.

В даний час транснаціональні корпорації сприяють формуванню революційно нового “режиму знань”, котрий у власну чергу впливає на рівень стійкого розвитку держав, відіграючи зростаючу роль у науково-дослідних та дослідно-конструкторських роботах (НДДКР), виробництві на їхній базі технічно досконаліших продуктів, у міжнародних економічних операціях, організації і розвитку навик робочої сили. У результаті зростання вагомості наукового та технологічного чинника у конкурентній боротьбі протягом останніх десятиліть корпорації стали активно інтегрувати у систему міжнародної наукової співпраці, в рамках котрої найважливішу роль відіграють транснаціональні корпорації.

Варто зауважити, що станом на початок 2024 року частка затрат ТНК у глобальних затратах на науково-дослідні та дослідно- конструкторські роботи є понад 65,2%. Якщо розглядати найбільш економічно розвинені держави світу, що належать до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), даний показник є ще вищим та сягає 70%.

Згідно щорічних оцінок експертів Європейського Союзу, у 2023 році 1500 провідних корпорацій світу інвестували у сектор НДДКР понад 510,8 мільярдів євро, що на понад 7,7% перевищує показник 2022 року. У цей же час, частка коштів, залучених американськими компаніями у даному обсязі перевищувала 34,8% (зокрема 503 ТНК інвестували понад 178,4 млрд євро, що на 9% перевищує рівень відповідних показників 2022 року), корпорацій Європейського Союзу - 28,2% (405 ТНК інвестували- 144,7 млрд євро, тобто -

на 8,9% більше показників 2022 р.), китайських корпорації - 21,8% (297 ТНК інвестували 111,4 млрд євро, тобто на 11,2% більше ніж 2022 року), структури інших держав - 14,5% (296 корпорацій - 76,2 млрд євро, тобто на 11,4% перевищує показник 2016 р.) [21].

За результатами 2023 року у десятку найбільш інноваційних корпорацій, згідно оцінок експертів, увійшло вісім ТНК із штаб-квартирами на території США, зокрема - Apple із об'ємом затрат на науково-дослідні роботи - 2,41 млрд дол. США, Google - 5,21 млрд дол. США, Alphabet - 1,6 млрд дол. США. У цей же час, глобальними лідерами згідно затрат на НДДКР в 2023 році стали наступні корпорації: Toyota Corp. (9,91 млрд дол. США), Novartis Group (9,63 млрд дол. США), Roche (9,44 млрд дол. США), Pfizer Inc. (9,13 млрд дол. США), Microsoft Corp. (9,01 млрд дол. США). Обсяг інвестицій американських корпорацій у НДДКР протягом 2022 року оцінюється експертами у суму понад 255,91 млрд дол. США, що перевищує 63,53% сукупних затрат Сполучених Штатів на науково-дослідні роботи. У галузевому розрізі понад 75,3% затрат корпорацій на вказаний вид робіт припадає на хімічну галузь, нововведення у сфері електронної і комп'ютерної продукції, аерокосмічну, оборонну та автомобілебудівну галузі, а також дослідження у сфері програмних продуктів та НДДКР сервісу та послуг [21].

Досліджуючи ринок патентів, варто зауважити, що згідно оцінок експертів - ключовими учасниками глобальної торгівлі патентами та ліцензіями є транснаціональні корпорації, що зосереджені переважно у США, державах Європейського Союзу та Південно-Східній Азії, на котрі припадає понад 90% обсягу експорту об'єктів інтелектуальної власності. Варто зауважити, що у США, ФРН, Великобританії і низці інших держав сальдо торгівельного балансу у сфері інтелектуальної власності протягом досліджуваного періоду було позитивним, а у Японії обсяг надходжень від експорту сучасних технологій перевищує імпорتنі виплати у понад п'ять разів. Протягом 2010-2023 років спостерігається стійке зростання числа зареєстрованих патентів, зокрема - у державах Південно-Східній Азії (Японії,

Кореї та КНР), на котрі припадає близько половини реєстрації усіх патентних заявок у світі. Згідно даних WIPO, у 2010 році із цього макрорегіону у організацію надійшло близько 47,7% заявок від сукупної кількості, а у 2023 році - понад 54,5%. На більш короткому відрізку часу (а саме 2020-2021 роки), проявляється ще більш яскраво виражена динаміка для держав Азії (ріст на 2,5% протягом двох років), при падінні на 1,5% у більшості держав Північної Америки та на 0,4% у державах Європейського Союзу у той же період часу. Рейтинг провідних корпорацій світу за кількістю одержаних патентів подано у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2. - Рейтинг ТНК світу за кількістю отриманих патентів [21].

№	Корпорація	Галузь діяльності	Рік				Відхилення 2023 до 2010 року, у %
			2010	2018	2020	2023	
1.	IBM Corp.	Інформаційні технології	4164	8094	9041	9101	у 2,11 раз
2.	Samsung Group	Електроніка та інформаційні технології	3501	8474	8896	5852	67,15
3.	LG Group	Електроніка та інформаційні технології	804	4012	4464	2475	у 3,07 раз
4.	Intel Corp.	Виробництво напівпровідникового обладнання	1776	3085	3436	2733	53,89
5.	Canon Inc.	Електроніка	2158	3667	3287	3051	41,38
6.	Alphabet Inc.	Інтернет-технології	-	3213	2703	2072	-
7.	Qualcomm Inc.	Технології інтернет-зв'язку	303	2924	2625	2306	у 7,61раз
8.	Toyota Mot.	Автомобільна промисловість	385	1876	2443	1957	у 5,08
9.	Microsoft	Виробництво програмного забезпечення	2046	2417	2444	2356	15,15
10.	Taiwan SM.	Виробництво напівпровідників	367	2283	2428	2464	у 6,7
11.	Sony Corp.	Електроніка та фінанси	1463	2294	2337	1685	15,17
12.	Apple Inc.	Електроніка та інформаційні технології	184	2102	2225	2167	у 11,77 раз
13.	Toshiba Corporation	Електроніка	155	2433	2076	1328	756,77
14.	BoE Inf. Systems	Розробка електронних технологій	-	1346	1992	1633	-
15.	Amazon.com	Роздрібна інтернет-торгівля	-	1674	1964	2035	-
16.	Mitsubishi Motors	Машинобудування	2046	1705	1915	2011	-1,71
17.	Ford Motors	Автомобільна промисловість	333	1523	1862	2124	у 6,37 раз
18.	Panasonic Corp.	Електроніка та інформаційні технології	1765	1976	1785	1042	-40,96
19.	General Electric Co.	Машинобудування, електроніка	1246	1874	1876	1595	28,01
20.	Huawei Tech.	Електроніка та інформаційні технології	-	1357	1613	1681	-

Як демонструють результати таблиці 2.2., протягом останнього десятиліття значно змістився акцент у інвестиційній діяльності провідних ТНК світу. Зокрема, кількість патентів ТОП-20 технологічних корпорацій світу протягом 2010-2023 років зростає із 22696 до 51668 одиниць, тобто- у 2,28 раз. Зокрема, лідерами у сфері наукових розробок стали нові провідні американські, японські, тайванські та південнокорейські ТНК, а саме - IBM Corp. - 9101 патентів (зростання у 2,11 раз), Samsung Group - 5852 патенти (зростання на 67,1%), LG Group та Intel Corp. (2475 та 2733 - відповідно).

Варто зазначити, що провідними корпораціями у сфері НДДКР протягом останніх років стали ТНК у сфері інформаційних технологій (зростання у 6,9 раз), виробництва напівпровідників (зростання кількості патентів у 5,1 рази) а також інтернет-торгівлі (зростання у 4,2 рази). Характерно, що протягом 2010-2023 років відбулась значна зміна структури і напрямків міжнародного виробництва, котрі проявились у зростанні числа корпорацій, котрі працюють (та відповідно - здійснюють дослідження) у сфері ІКТ (табл. 2.3.). Зокрема, якщо у 2010 р. провідні місця згідно ринкової капіталізації займали корпорації, котрі працюють у фінансовій, енергетичній та нафтовій сферах, зокрема - “PetroChina”, “Exon Mobil”, “GE”, та “China Industrial and Comercial Bank”, то вже у 2023 році провідними корпораціями за рівнем капіталізації стали технологічні гіганти “Apple”, “Google”, “Microsoft” та “Sumsung”.

Таблиця 2.3. - Рейтинг ТНК світу за обсягом капіталізації, у млрд. дол. США. [29].

№	Назва ТНК	Рік			Зміна 2023 до 2015, у %
		2015	2020	2023	
1	Apple	591,02	816,3	2801,1	у 4,73 р.б.
2	Microsoft	251,9	432,5	2209,5	у 8,77 р.б.
3	Saudi Aramco	2205,1	2109,6	2005,8	-9,03
4	Alphabet	501,6	984,6	1851,9	у 3,69 р.б.
5	Amazon	144,7	972,8	1605,8	у 11,09 р.б.
6	Tesla	142,6	1,4	907,8	у 6,36 р.б.
7	Berkshire Hathaway	600,7	800,4	706,77	17,65 р.б.
8	Taiwan Semiconductor Manufacturing	243,7	357,9	622,8	у 2,55 р.б.
9	NVIDIA	221,8	501,6	611,5	у 2,75 р.б.
10	Tencent	321,6	451,2	590,9	83,73

Варто виокремити “Amazon”, котра стала найбільшою у світі корпорацією із продажу товарів та послуг у мережі Інтернет. Обсяг активів вказаних ТНК зросли у середньому на 65,4%.

Як демонструють дані таблиці 2.3., вісім із десяти провідних ТНК за рівнем капіталізації представляють сферу новітніх технологій, що потребує значних інвестицій у здійснення НДДКР. Характерно, що саме технологічні компанії із даного рейтингу характеризуються найвищими темпами капіталізації, збільшивши її із 2,41 до 11,21 трлн. дол. США (тобто у середньому на 58,3% щорічно). Штаб-квартири практично усіх із обраних компанії знаходяться на території Сполучених Штатів Америки (окрім Tencent (КНР), NVIDIA та TSM (Тайвань)).

Як вказано, штаб-квартири провідних цифрових транснаціональних корпорацій (ТНК) із сукупною ринковою вартістю понад 12,8 млрд дол. США знаходяться на території розвинених держав світу, при цьому понад 67% материнських компаній та майже 40% їхніх дочірніх структур знаходяться у США.

Аналіз провідних транснаціональних корпорацій Азії демонструє практично повне домінування ТНК із КНР, значна частка із котрих є у державній власності. Зокрема, у ТОП-10 ТНК Азії за здійсненими інвестиціями присутні дев'ять корпорацій із КНР та одна із Індії. Характерний значний рівень кореляційної залежності між сферою діяльності ТНК та часткою затрат на НДДКР у сукупному обсязі інвестицій. Зокрема, найвищою часткою (7,7-14,5%) характеризуються структури, що функціонують у сферах роздрібної інтернет торгівлі та інформаційно-комунікаційних технологій: China Mobile Lim., Alibaba Group, Tencent Hold. Дещо нижчою активністю (3,1-4,9%) характеризуються ТНК, що здійснюють фінансово-кредитну діяльність: ICBC Lim., China Construction Bank (CCB) та Ping An Insurance Group Ltd. Зрештою, найнижчою (0,6-1,3%) є частка затрат на НДДКР ТНК, що здійснюють добування та переробку природних ресурсів (Sinopec Limited, PetroChina Co., Reliance Industries Lim.) (табл. 2.4.)

Таблиця 2.4. - Обсяг та галузі інвестицій у НДДКР провідних корпорацій Азії за 2021-2023 роки, у млрд. дол. США. [29].

Місце у регіоні	Корпорація	Держава	Витрати на ПІІ	Частка НДДКР у ПІІ, у %	Галузь інвестування
1.	Sinopec Limited	КНР	4,72	1,1	Нафтовидобування, газовидобуток, переробка нафти
2.	PetroChina Co.	КНР	4,44	0,8	Нафтовидобування, газовидобуток, переробка нафти
3.	<u>ICBC</u> Lim.	КНР	4,12	3,1	Надання фінансових послуг
4.	<u>CSC</u> E Ltd.	КНР	2,91	1,3	Галузь будівництва
5.	<u>China Construction Bank</u> (CCB)	КНР	2,72	4,9	Надання фінансових послуг
6.	Ping An Insurance Group Ltd.	КНР	2,66	4,3	Надання фінансових послуг
7.	<u>China Mobile</u> Lim.	КНР	1,99	7,8	ІКТ-галузь
8.	Reliance Industries Lim.	Республіка Індія	1,86	0,6	Нафтовидобування, хімічна промисловість, медіабізнес
9.	Alibaba Group	КНР	1,55	14,5	Роздрібна торгівля
10.	Tencent Hold.	КНР	1,32	7,7	ІКТ-галузь

Аналізуючи розвиток науково-дослідної сфери у США, варто зазначити, що північноамериканські ТНК усе частіше, активно впроваджуючи елементи індустрії 4.0., інвестують не лише капітал, а й інші значимі активи - методи управління та виробничі технології. Завдяки посиленню глобалізаційних процесів та розвитку міжнародних економічних відносин як ТНК загалом так і американські корпорації - зокрема стали одним із ключових джерел інновацій для держав-реципієнтів. Передача та поширення технологій реалізується корпораціями США переважно на внутрішньокорпоративній та комерційній основі. При цьому характерною є переважання корпорацій, котрі діють у сфері високих технологій (табл. 2.5.). Зокрема у ТОП-10 провідних ТНК США (за обсягом інвестицій) дев'ять представляють сферу високих технологій. Для корпорацій США характерна найвищий рівень інвестицій у НДДКР як за сукупним обсягом, так і за часткою у ПІІ. Зокрема - середня частка інвестицій у НДДКР ТНК США становить 15,5%, що значно більше ніж у ТНК держав

Азії - 4,61%. Варто зазначити, що такі технологічні гіганти Intel Corporation, Merck & Co. та Facebook Inc. інвестують у наукові дослідження понад 20% власних інвестиційних ресурсів. Варто зауважити бурхливий розвиток у США сфери біотехнологій, що пов'язано як із інноваційними напрямками розвитку медицини, так й із боротьбою із COVID-19.

Таблиця 2.5. - Обсяг та галузі інвестицій у НДДКР провідних корпорацій США за 2021-2023 роки, у млрд. дол. США. [29].

Місце у регіоні	Корпорація	Витрати на ПІІ	Частка НДДКР у ПІІ, у %	Галузь інвестування
1.	Amazon.com	22,65	12,73%	Інтернет - торгівля
2.	Alphabet Incorp.	16,27	14,61%	Розробка програмного забезпечення
3.	Intel Corp.	13,13	20,92%	Електроніка та інформаційні технології
4.	Microsoft Corp.	12,25	13,73%	Розробка програмного забезпечення
5.	Apple Incorp.	11,53	15,11%	Електроніка та інформаційні технології
6.	Johnson & Johnson Corp.	10,52	13,83%	Фармацевтика та біотехнології
7.	Merck & Co., Incorp.	10,25	25,42%	Фармацевтика та біотехнології
8.	Ford Motor Comp.	8,02	5,11%	Автомобільна промисловість
9.	Facebook, Incorp.	7,72	20,1%	Інтернет-технології
10.	Pfizer Incorp.	7,61	14,62%	Фармацевтика та біотехнології

Особливістю розвитку західноєвропейських корпорацій протягом етапу власного становлення був високий рівень конкуренції та протистояння одна одній. Наразі цей тренд у Європі змінився, що проявляється у хвилі корпоративних злиттів та поглинань, як у межах Європейського Союзу, так і у міжфірмових об'єднаннях із корпораціями із інших континентів. Європейський Союз став одним із трьох найбільших експортерів та імпортерів капіталу, при цьому роль ТНК у цих процесах є вирішальною (табл. 2.6.).

Таблиця 2.6. - Обсяг та галузі інвестицій у НДДКР провідних корпорацій Європи за 2021-2023 роки, у млрд. дол. США. [29].

Місце у регіоні	Корпорація	Держава	Витрати на ІІІ	Частка НДДКР у ІІІ, у %	Галузь інвестування
1.	Volkswagen AG	ФРН	15,8	6,7	Автомобільна промисловість
2.	Royal Dutch Shell Co.	Нідерланди	12,2	3,1	Енергетика
3.	British Petroleum p.l.c.	Великобританія	11,9	2,1	Енергетика
4.	Glencore Int.	Швейцарія	10,1	2,8	Оптова торгівля
5.	Daimler AG.	ФРН	7,2	6,8	Автомобільна промисловість
6.	Exor N.V.	Нідерланди	5,3	3,4	Холдингова компанія
7.	AXA Group	Франція	4,9	10,1	Фінансові послуги
8.	Total S.E.	Франція	4,2	0,9	Енергетика
9.	Allianz S.E. Group	ФРН	3,8	10,2	Фінансові послуги

Аналізуючи дані таблиці 2.6. можемо стверджувати, що найбільшою часткою витрат на НДДКР (10,1-10,2%) характеризуються європейські компанії, що надіють фінансові послуги: AXA Group та Allianz S.E. Group. Збільшується обсяг та частка витрат на наукові дослідження європейських автомобільних концернів: Volkswagen AG та Daimler AG. (6,7-6,8%), що пов'язуємо із розробкою нового типу електромобілів. Загалом, середня частка НДДКР у сукупному обсязі інвестицій європейських ТНК є значно нижчою ніж у США (4,7%) та є співмірною із часткою ТНК Азії.

Підсумовуючи, варто сказати, що сфера діяльності ТНК з часом змінюється у напрямку від традиційних ресурсоемних галузей до випуску високотехнологічних товарів та послуг. Це підтверджується зростанням частки інвестицій у НДДКР, стрімким зростанням капіталізації високотехнологічних корпорацій а також зростанням кількості патентів, що належать транснаціональним корпораціям.

РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.

3.1. Вплив транснаціональних корпорацій на економічний розвиток України.

Незважаючи на відносно низький рівень доходів, наша держава перебуває на 45-тій позиції у загальному рейтингу інноваційності економік, випереджаючи такі держави, як Румунія, Болгарія й Індія. У межах своєї субкатегорії, наша держава входить до ТОП-3 держав згідно рівня інноваційності, знаходячись на другому місці, розташувавшись у групі держав “із нижчим рівнем доходів” поміж Республікою В’єтнам та Індією. Згідно вказаного рейтингу найінноваційніших держав провідні позиції зайняли Швейцарія, Швеція і США.

Протягом останнього десятиліття, незважаючи на виклики карантинного та військового характеру, наша держава рухається у напрямку становлення як провідна світова технологічна держава. Вітчизняна ІТ-індустрія нараховує понад 4600 локальних компаній, котрі здійснюють надання ІТ-послуг та також понад 120 відомих світових корпорацій, котрі мають власні філії у нашій державі. Значна частка із ТОП-100 ТНК світу створила власні дослідно-розвиткові центри (R&D) на території України, зокрема - Samsung Group, Microsoft Corp., Ring Inc., Sharp, Magento Co., Plarium, Boeing Inc., Siemens AG, Ericsson та ін.

Українська ІТ-галузь здобуває успіх завдяки комбінації низки чинників, зокрема - значного потенціалу ІТ-спеціалістів, вигідному географічному розташуванню і часовому поясу, сильній технічній і науковій спадщині, а також - конкурентній вартості виконаних послуг. Протягом останнього часу ІТ-галузь перетворилась на ключовий сегмент української економіки. Низка провідних ТНК ІТ-галузі (Global Log., Microsoft Co., Data Art та Ubisoft), відкрили власні офіси в нашій державі. У найбільшому ІТ-хабі України - Києві функціонує понад дві тисячі стартапів і компаній, котрі спеціалізуються на

розробці та вдосконаленні програмного забезпечення. Українське походження мають відомі у світі ТНК: Terasoft, Mac Paw, Pet Cube, Netpeak, Jooble, TemplateMonster і Grammarly.

Вітчизняні компанії надають послуги у сфері аутсорсингу розробки програмного забезпечення і консультування для провідних західних ТНК. Окрім цього, низка західних корпорацій відкрила офіси й R&D центри перед повномасштабним вторгненням Росії Amazon, Google com., Oracle та Samsung Group. На рисунку 3.1 подано перелік ТНК, чиї українські філії зазнали найбільших збитків через військові дії Росії проти України.

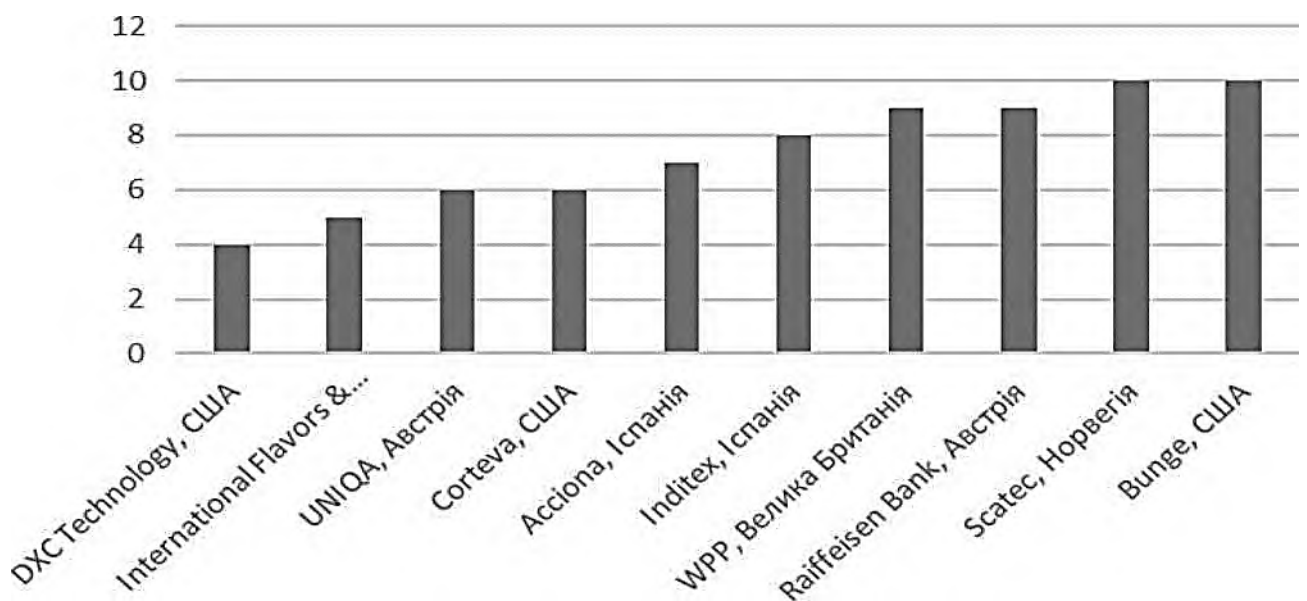

Рис. 3.1. Топ-10 ТНК за рівнем збитків українських філій внаслідок російської агресії, у % [27].

Перспектива виходу транснаціональних корпорацій із українського ринку через загрозу військового часу має вагомий вплив на економічний розвиток держави, оскільки призведе до втрати інвестицій і фінансових ресурсів, котрі ТНК вкладали у вітчизняну економіку. Зважаючи на вагому частку ТНК у функціонуванні більшості секторів економіки, внаслідок закриття власних філій, заводів і офісів ТНК значно зменшиться обсяг виробництва у галузях діяльності, що призведе до падіння економічного потенціалу держави, втрати робочих місць і зростання рівня безробіття.

Втрата ТНК матиме значний негативний вплив на торговельний баланс держави, обсяг експортних потоків і її зовнішньоекономічну діяльність.

Унаслідок припинення чи зменшення обсягу ТНК експорту власних товарів та послуг з України значно скоротяться експортні доходи держави, що вплине на погіршення її зовнішньоторговельного балансу. Окрім цього, втрата присутності транснаціональних корпорацій в Україні матиме негативний вплив на рівень технологічного розвитку й інноваційну сферу держави. Протягом останніх років ТНК вносили вирішальний вклад у фінансування досліджень та розробок, створюючи науково-дослідні центри і співпрацюючи із місцевими університетами й науковими установами. Втрата цієї співпраці може привести до падіння інноваційного потенціалу України.

Ув'язку із цим, посилюється роль транснаціонального бізнесу в економічному розвитку України у повоєнний період. Існує низка напрямків, у межах котрих, на нашу думку, ТНК здатні сприяти відновленню і зміцненню економіки нашої держави:

1. Інвестиції і формування робочих місць: ТНК володіють значними фінансовими ресурсами для інвестицій у різноманітні галузі економіки, зокрема - розвиток інфраструктури, енергетику, аграрну сферу, технології та ін., що зумовить створення нових робочих місць при одночасному зростанні доходів громадян.

2. Технологічний розвиток держави: ТНК здатні забезпечити трансфер новітніх технологій, ноу-хау і передових практик вітчизняному бізнесу, що сприятиме зростанню ефективності виробництва, посиленню конкурентоздатності підприємств і розвитку сектору інновацій.

3. Розширення експорту та забезпечення доступу до нових ринків, зокрема ЄС: вітчизняні компанії, співпрацюючи із ТНК, здатні вийти на глобальні ринки та розширити власну експортну діяльність. Наведені партнерства сприяють залученню прямих іноземних інвестицій і підвищенню міжнародної конкурентоздатності вітчизняних товарів та послуг.

4. Розвиток індексу людського капіталу: транснаціональні корпорації здатні внести вагомий внесок в розвиток кадрового потенціалу нашої держави. Це проявляється у співпраці із університетами і навчальними закладами,

формуванні програм підготовки і підвищенні кваліфікації спеціалістів, сприянні введенню інноваційних освітніх програм.

5. Поширення та вдосконалення корпоративної соціальної відповідальності: більшість ТНК сповідують політику корпоративної соціальної відповідальності, котра передбачає участь в проектах із сприяння сталому розвитку суспільства, підтримки соціальних і екологічних ініціатив, котрі позитивно позначаються на розвитку соціальної інфраструктури, сфери освіти, охорони здоров'я та інших сфер життя суспільства.

Загалом, співпраця і транснаціональним бізнесом по завершенню війни здатна допомогти Україні у процесі залучення інвестицій, розширення експортних можливостей, прискорення технологічного розвитку і зміцнення власної позиції на світовій арені.

3.2. Перспективні напрямки участі України у процесах транснаціоналізації глобальної економіки.

Вторгнення Росії призвело до критичного спаду вітчизняної економіки, котре супроводжується рекордним падінням обсягу ВВП держави (на 33,6% лише протягом 2022 року). Показник безробіття перетнув межу у 35% чисельності активного населення, сформувало серйозну загрозу для функціонування економіки держави. Руйнування найбільших промислових підприємств і масова міграція мільйонів громадян України ускладнюють відновлення її економіки, породжуючи сумніви відносно ресурсного потенціалу держави. У зв'язку із цим, Урядом України розроблено десятирічний “План відновлення України”, у межах котрого ключовим є відновлення її економіки [11].

Урядом України визначено три ключові напрямки для відновлення держави:

1. трансформацію пріоритетних секторів економіки держави: сфера оборони, металургія, машинобудування, енергетика, сільське господарство (із акцентом на переробку);

2. покращення усіх аспектів життя громадян - сфери освіти, медицини та розвиток людського капіталу України;

3. відбудова та реконструкція зруйнованих об'єктів інфраструктури.

На протязі терміну дії (10 років), ухвалений План відновлення сприятиме включенню нашої держави до топ-25 держав згідно показників індексу людського капіталу й індексу економічної складності, що передбачає виготовлення складних високотехнологічних товарів (табл. 3.1). Передбачається, що провідні транснаціональні корпорації, котрі здійснюють страхування від військово-політичних ризиків увійдуть на вітчизняний ринок, що сприятиме приверненню інвесторів і спонукатиме до відновлення виробництва товарів та послуг.

Таблиця 3.1 - Очікувані результати реалізації “Плану відновлення України” (на період до 2032 року) [11].

Протягом усього періоду		2023-2026 роки		2027-2032 роки	
Реалізація нових проектів	800-900	Реалізація нових проектів	550-600	Кількість проектів	250-300
Щорічне зростання реального ВВП	7,5-8,1%	Сума залучених інвестицій	>370 млрд. дол. США	Сума залучених інвестицій	>280 млрд. дол. США
Сума залучених інвестицій	>650 млрд. дол. США	Показник індексу економічної складності (ІЕС)	ТОР-40 держав	Показник індексу економічної складності (ІЕС)	ТОР-25 держав
Показник індексу економічної складності (ІЕС)	ТОР-25 держав				
Показник індексу людського капіталу (ІЛК)	ТОР-25 держав	Показник індексу економічної складності (ІЕС)	ТОР-40 держав	Показник індексу економічної складності (ІЕС)	ТОР-25 держав

Вважаємо, що перспективи участі нашої держави у процесах транснаціоналізації глобальної економіки у період після завершення бойових дій можуть бути наступними (рис. 3.2).

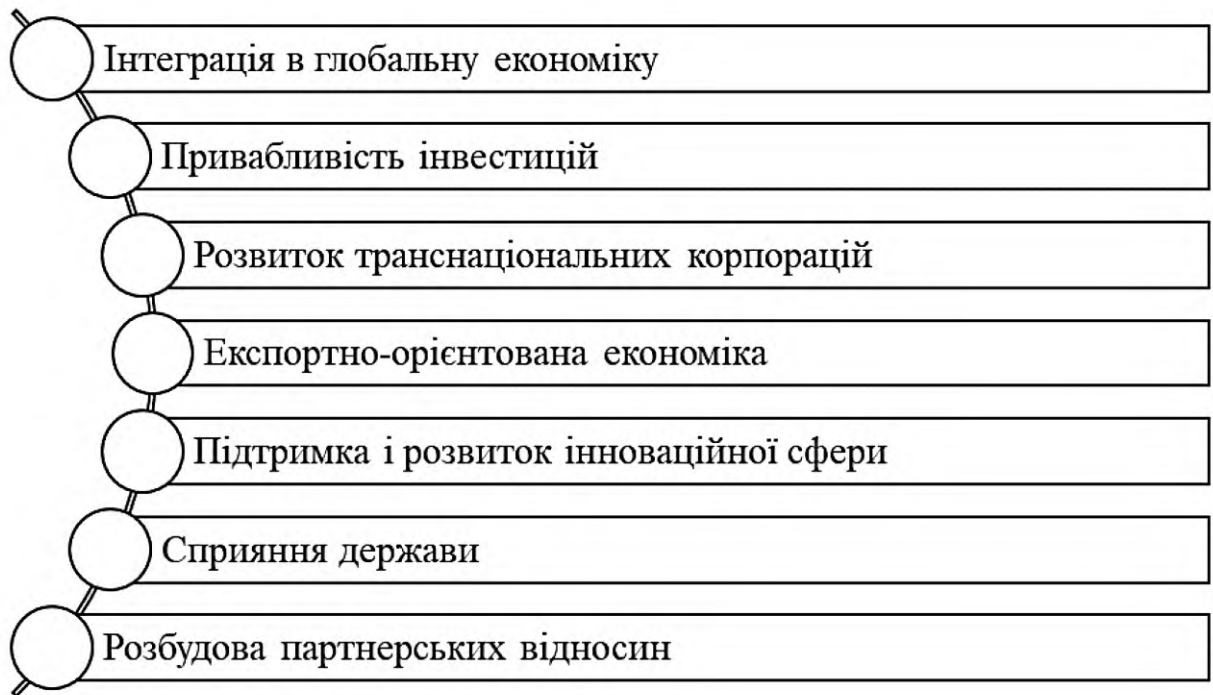

Рис. 3.2. Перспективні напрямки участі України у процесах транснаціоналізації світової економіки.

Проаналізуємо детальніше кожен із поданих на рисунку 3.1 напрямків.

Інтеграція у світову економіку є ключовим аспектом розвитку держави у повоєнний період, оскільки відкриває перед нашою державою нові можливості і перспективи. Переваги та потенціал України щодо активної участі у процесах транснаціоналізації глобальної економіки визначаються наступними чинниками:

1. географічним положенням: Україна розташована на стратегічному перетині шляхів між Європою і Азією, її кордон із сусідніми державами відкриває широкі можливості у сфері торгівлі, транспортування і логістики. У якості міжнародного транзитного коридору, Україна здатна стати хабом поміж ринками Європейського Союзу, держав Східної Європи і Азії;

2. значним ресурсним потенціалом: Україна володіє значними природними ресурсами: землею, запасами прісної води, лісами, мінеральними ресурсами та ін., що формує перспективи для інтенсивного розвитку аграрної сфери, енергетики, видобутку руд та нафти, розвитку органічного землеробства і зеленої енергетики;

3. людським ресурсом: держава має вагомий резерв

висококваліфікованої робочої сили. Розвинена освітня база і науковий потенціал держави формують умови для реалізації інноваційних стартапів, R&D діяльності і прогресу у сфері високих технологій;

4. торговим потенціалом: в Україні виробляється широкий асортимент конкурентоздатних експортних товарів, у т.ч. - сільськогосподарська продукція, машини і обладнання, металопродукція, хімічна промисловість і ін. Активна участь у міжнародних торгових угодах і співпраця із іншими державами стимулюватимуть розвиток експорту і залучення прямих іноземних інвестицій;

5. інвестиційним потенціалом: Україна приваблює закордонних інвесторів завдяки конкурентній вартості робочої сили, великому внутрішньому ринку і доступу до ринку Східної Європи. Покращення інвестиційного клімату, формування сприятливих умов для ведення бізнесу і захисту прав власності перетворяться на важливі чинники залучення прямих іноземних інвестицій в повоєнний період;

6. технологічним розвитком: держава має потенціал щодо розвитку високотехнологічних галузей, зокрема - інформаційних технологій, програмного забезпечення, робототехніки й інших. Активна участь в міжнародних дослідницьких програмах і співпраця із глобальними технологічними лідерами сприятимуть технологічному прогресу і інноваційному розвитку держави.

Вважаємо привабливість інвестицій ключовим чинником успішної участі нашої держави у глобальних економічних процесах. Фактори, котрі впливають на рівень привабливості України для закордонних інвесторів включають:

1. показники легкості ведення бізнесу: необхідно активно впроваджувати заходи з метою покращення бізнес-клімату, спрощення процедури реєстрації підприємств, ліквідації адміністративних бар'єрів і бюрократичних обтяжень;

2. чітку і стабільну законодавчу базу, котра регулює бізнес-процеси і

захищає права приватної власності. Наша держава працює над покращенням правової системи і забезпеченням ефективного правового захисту, проводячи гармонізацію законодавства до вимог аналогічного законодавства Євросоюзу;

3. інтегрованість у глобальний ринок: наша держава знаходиться на перспективних логістичних маршрутах, маючи доступ до великого ринку Європейського Союзу й держав Близького Сходу. Іноземні інвестори у перспективі використовуватимуть її як перспективну платформу для виробництва і експорту власних товарів до різних держав світу;

4. розвиток інфраструктури, а саме - розвинутої транспортної, енергетичної і інформаційної інфраструктури, котра є привабливою для іноземних інвесторів. Незважаючи на наявність бойових дій, уряду необхідно залучати ресурси на модернізацію і розвиток інфраструктурних проєктів, котрі сприятимуть покращенню умов для закордонного бізнесу і залученню інвестицій.

Розвиток діяльності транснаціональних корпорацій в Україні є визначальним чинником для перенесення новітніх технологій, знань і капіталу, що у перспективі сприятиме модернізації і розвитку економіки держави:

5. сприяння трансферу новітніх технологій: входження транснаціональних корпорацій у нашу державу сприятиме перенесенню новітніх технологій й інноваційних практик, котрі включають передачу знань та навик, ноу-хау, запатентованих технологій і кращих практик в сферах виробництва, менеджменту, маркетингу й інших;

6. стимулювання інвестицій в дослідження й розвиток: корпорації часто вкладають вагомі ресурси в дослідження і розвиток. Інвестиції, здійснені транснаціональними корпораціями сприятимуть формуванню інноваційних центрів, сучасних науково-дослідних лабораторій і технопарків у нашій державі;

7. розвиток та підтримка міжнародних партнерств: входження транснаціональних корпорцій у нашу державу стимулюватиме створення

міжнародних партнерств і зв'язків із іншими державами, що збільшить можливості для розвитку експорту вітчизняних товарів і послуг, входження на неосвоєні міжнародні ринки та підвищення рівня міжнародної привабливості нашої держави у якості партнера для ведення бізнесу;

8. розширення ринку та обсягу замовлень для локальних вітчизняних постачальників, котре сприятиме розвитку сектору малого та середнього бізнесу, формуванню нових робочих місць і підвищенню економічного потенціалу держави;

9. підвищення рівня конкурентоздатності: участь в певних етапах функціонування ТНК надасть вітчизняним структурам доступ до зовнішніх ресурсів і міжнародного ринку, котре сприятиме зростанню рівня їхньої конкурентоздатності, стимулюватиме у перспективі розвиток інноваційних продуктів і послуг, а також сприятиме виходу на нові ринки, в котрих ТНК вже здійснює діяльність.

Вважаємо, що саме розвиток експортно-орієнтованої економіки є визначальним чинником, котрий дозволяє державі впливати на процес транснаціоналізації глобальної економіки завдяки збільшенню експорту товарів та послуг, зокрема:

1. розширення (завдяки діяльності ТНК) зовнішньоекономічних зв'язків сприяє залученню закордонних інвестицій, передачі технологій і знань, у перспективі відкриє нові ринки для вітчизняних товарів та послуг. Зростання обсягів міжнародної торгівлі сприятиме інтеграції України у глобальну економіку та розширенню її впливу на глобальному ринку;

2. зростання рівня диверсифікації експорту дозволить державі диверсифікувати власний економічний портфель через розширення та вдосконалення усього асортименту експортних товарів та послуг, що, в перспективі сприятиме зменшенню залежності від ринків окремих держав (та ризиків, пов'язаних із ворожими діями цих держав), а також стимулюватиме конкурентоздатність українського бізнесу;

3. залучення прямих іноземних інвестицій у розвиток експортно-

орієнтованої економіки держави збільшить її привабливість для інших іноземних інвесторів (відбудеться ефект мультиплікатора);

4. внаслідок співпраці із глобальними корпораціями вітчизняні підприємства отримають доступ до новітніх закритих технологій, найкращих практик й інноваційних рішень, котрі сприятимуть покращенню якості товарів та послуг і зростанню показників їхньої відповідності стандартам глобального ринку. Це призведе до завоювання високого рівня довіри до вітчизняних підприємств, участі у міжнародних ланцюжках виробництва продукції та подальшому зростанню конкурентоздатності, як наслідок - розширенню частки закордонного ринку та покращенню торгового балансу держави.

5. розширення впливу на міжнародній арені дозволить державі брати активну участь в міжнародних економічних процесах та впливати на них. Україна стає вагомим гравцем на глобальному ринку, що у перспективі забезпечить зростання її статусу і геополітичного впливу.

6. розвиток інноваційної економіки в Україні вже в наш час відіграє вагомую роль у її зростаючій участі в транснаціональних економічних процесах.

Вважаємо за необхідне більш детально проаналізувати елементи наведеного аспекту:

6.1. зростання конкурентоздатності на глобальному ринку: інноваційність надасть змогу вітчизняним підприємствам розробляти і впроваджувати новітні продукти, послуги і технології, що формуватиме їхню конкурентну перевагу на глобальному ринку. Інновації стануть основою для формування унікальності й цінності продукту, що забезпечить його вигідне позиціонування на глобальному ринку;

6.2. підтримання високого рівня економічного росту: розвиток інновацій протягом XXI століття є ключовим двигуном економічного росту, оскільки створюючи нові можливості для бізнес-структур та забезпечуючи появу новітніх ринків. Скоординований комплекс інноваційних рішень та технологій дозволить підвищити ефективність виробництва, знизити затрати, покращити

якість продукції та наданих послуг, залучивши нових клієнтів, що сприятиме збільшенню обсягів діяльності й рівню прибутковості;

6.3. залучення закордонних інвестицій: провідні транснаціональні корпорації зацікавлені в співпраці із інноваційними структурами, що сприятиме залученню цільових прямих іноземних інвестицій в високотехнологічні проекти і дослідження на території держави;

6.4. модернізація і розвиток вітчизняної економіки: інновації стимулюють модернізацію і розвиток національних економік, оскільки вони стимулюють упровадження новітніх технологій, зростання освітнього рівня і наукового потенціалу суспільства. Інноваційна діяльність сприяє формуванню нових робочих місць, зростанню рівня життя громадян і підтримці сталого розвитку держави;

6.5. сприяння інтеграції у глобальні інноваційні мережі: інноваційна діяльність держави сприятиме зростанню зацікавленості з боку ТНК до включення її у глобальні інноваційні мережі і сприяння обміну знаннями із іншими державами як у межах певних корпорацій так і програм академічної мобільності, що дозволить вітчизняним підприємствам та науковцям одержувати доступ до глобальних технологічних досягнень, здійснювати співпрацю із закордонними партнерами, беручи участь в спільних проектах.

Сприяння із боку держави є визначальним чинником для успішної участі України у процесах транснаціоналізації глобальної економіки. У цьому контексті визначальними вважаємо наступні дії:

1. формування та імплементацію сприятливого інституційного середовища (у т.ч. - законодавчої бази): держава відіграє ключову роль в створенні сприятливого інституційного середовища для закордонного бізнесу й іноземних інвесторів, котре полягає у розробленні й впровадженні законодавчих актів, котрі регулюють ведення інвестиційної діяльності, права на інтелектуальну власність, особливості оподаткування, регламентацію трудових відносин й інших аспектів економічної діяльності ТНК. Наявність сприятливої законодавчої бази забезпечить правову стабільність і захист прав

закордонних інвесторів, що збільшить привабливість України для закордонного капіталу;

2. продовження реформування сектору економіки: держава реалізує економічні реформи, що спрямовані на покращення бізнес-клімату і стимулювання економічного росту, що включає зменшення термінів адміністративних процедур, усунення бюрократичних перепон, вдосконалення системи оподаткування, підтримку фінансового сектору, фінансування досліджень й інновацій. Здійснення ефективних економічних реформ стане запорукою для формування сприятливих умов розвитку бізнес-середовища і привабливості держави для закордонних інвесторів;

3. забезпечення стабільності та передбачуваності умов ведення бізнесу: держава забезпечує максимальну стабільність та передбачуваність функціонування сектору економіки завдяки створенню стабільного макроекономічного середовища, контролю процесів інфляції, підтримці фінансової стійкості і регулюванню економічних процесів, що підвищує рівень довіри серед закордонних інвесторів, сприяючи їхній активності у вітчизняній економіці;

4. підтримання і розвиток людського капіталу: інвестування державою організаційних та фінансових ресурсів в формування кадрового потенціалу і розвиток людського капіталу завдяки сприянні покращенню якості освітніх процесів, підвищенню рівня кваліфікації працівників і розвитку наукового потенціалу держави, що у перспективі допоможе підвищити рівень знань і навиків працівників, котрі є ключовими чинниками конкурентоздатності економіки держави. Підтримка людського капіталу стимулюватиме інноваційний розвиток, процес залучення інвестицій і розширення міжнародного партнерства представників вітчизняного бізнесу.

Розвиток партнерських відносин із міжнародними організаціями й іншими державами є вагомим елементом успішної участі держави у процесах транснаціоналізації глобальної економіки:

1. співпраця із міжнародними економічними організаціями: Україна

активно співпрацює з наступними міжнародними організаціями: Всесвітньою Торговельною Організацією (ВТО), Міжнародним Валютним Фондом (МВФ), Світовим Банком й іншими, що дозволяє нашій державі отримувати доступ до міжнародного ринку, залучати інвестиції, отримувати фінансову й технічну підтримку, здійснювати вплив на формування міжнародної економічної політики;

2. участь в міжнародних проектах й ініціативах: Україні необхідно розширювати участь саме в тих міжнародних проектах й ініціативах, котрі спрямовані на спільний розвиток і співпрацю у сфері відбудови вітчизняної економіки. Це можуть бути проекти у сфері енергетики, логістики, інфраструктури та цифрових технологій тощо. Участь у цих проектах дозволить сприятиме залученню Україною нових технологій, інвестиції і знань, розширенню власних можливостей на міжнародній арені;

3. посилення дипломатичної активності: високий авторитет та пізнаваність нашої держави внаслідок успішної боротьби з російським агресором є важливим інструментом у процесі зміцнення партнерських та добросусідських відносин.

Нашій державі необхідно докладати активних дипломатичних зусиль з метою укладення безпекових та економічних угод стратегічного характеру задля забезпечення військової безпеки та сталого економічного розвитку держави. Такі діалоги і переговори сприятимуть виробленню спільних рішень, взаємовигідному обміну досвідом і встановленню довіри поміж державами.

Таким чином, Україна, незважаючи на активні бойові дії має вагомий потенціал та можливості для здійснення активної участі у процесах транснаціоналізації міжнародної економіки.

Інтеграція у глобальну економіку, привабливість національної економіки для закордонних інвесторів, розвиток національних транснаціональних корпорацій, розбудова економіки експортно-орієнтованого типу, розвиток сфери інновацій, сприяння держави і розбудова партнерських відносин - усі ці чинники сприятимуть успішній участі нашої

держави в процесах глобалізації економічного середовища. Забезпечення наведених аспектів дозволить Україні стати більш інвестиційно привабливою, залучати новітні технології і знання, розширювати власні експортні можливості, зміцнюючи власну позицію на світовій арені.

3.2 Пріоритетні напрямки вдосконалення державного регулювання взаємодії елементів національної економіки із транснаціональними корпораціями.

Внесок транснаціональних корпорацій у ефективність та розвиток національної економіки залежить від особливості політики національних урядів відносно діяльності ТНК. Оскільки основною функцією національних урядів є захист і розширення національних економічних інтересів у глобальному масштабі, національні уряди зацікавлені у здійсненні взаємодії із транснаціональним капіталом.

Держава у глобальній економічній системі відіграє постійну та важливу роль сполучної ланки поміж діючими учасниками світової політики, зокрема як ТНК, намагаючись усуваючи розбіжності поміж ними, оскільки має право та можливість делегувати частину власних функцій як міжнародним організаціям, так й субнаціональним та регіональним структурам (уніз). Управління суб'єктами економічної діяльності, зокрема - ТНК може здійснюватись на наступних рівнях (як міжнародному так і локально-регіональному) шляхом:

- 1) дотримання укладених міждержавних угод, у т.ч. - між державами Європейського Союзу і Північної Америки;
- 2) спільних зусиль більшості держав світу, котрі формують міжнародні регулюючі організації (у т.ч. - СОТ та ГАТТ);
- 3) співпраці регіональних торгівельно-економічних асоціацій та союзів на зразок Європейського Союзу та НАФТА;
- 4) застосування національних важелів та інститутів (як зразок - Асоціація Ренд у Сполучених Штатах Америки);

5) ведення внутрішньодержавної регіональної політики з метою розвитку локальних промислових центрів [2].

У нашій державі у сучасних необхідно сформувати основи альтернативної за суттю вже існуючим моделям міжнародної економічної поведінки, котрі можна звести до реалізації принципів автаркії, котрі полягають у мобілізації як внутрішнього економічного потенціалу так і зміцненні структуроутворюючих галузей, комплексному формуванні цілісної та незалежної економіки на базі формування раціональної структури виробництва, що орієнтована на національних споживачів; здійсненні цілеспрямованої підтримки та стимулювання усіх суб'єктів національної економіки на національному та зовнішньому ринку, формуванні конкурентоздатних галузей, через котрі здійснюватиметься структурна економічна експансія на міжнародному ринку.

На відміну від низки країн Центрально-Східної Європи (Республіка Польща, Чехія), де формування і розвиток корпоративних транснаціональних структур проходить відносно швидкими темпами, у межах нашої держави схожого сплеску активності не відбувається. Однією із причин вказаного факту вважаємо відсутність виробленої моделі корпоративного управління.

Експерти Всесвітнього банку стверджують, що корпоративне управління є комплексним явищем, поєднуючи у собі норми національного законодавства, нормативних положень та практику господарювання в приватному секторі, котра дозволяє підприємницьким структурам проводити залучення фінансових і людських ресурсів, ефективно здійснюючи господарську діяльність та, таким чином, розширювати обсяги власного функціонування, здійснюючи накопичення довгострокової економічної вартості шляхом зростання вартості акцій та дотримуючись при цьому інтересів усіх осіб. Вважаємо корпоративне управління ефективною системою взаємовідносин поміж органами суспільства і власниками корпорації відносно управління усіма аспектами діяльності корпорації з метою досягнення поставлених стратегічних завдань [30].

Таким чином, держави, змінюючи власні функції та передаючи їх елементи іншим структурам, здійснюють і перерозподіл відповідальності за результати економічної діяльності. Управлінський ресурс сучасних країн-учасників глобальної політичної системи є досить різноманітним. Це може бути система політичного впливу, фінансові можливості транснаціональних корпорацій, що зареєстровані на території цих держав, високий рівень довіри до держави у світі (soft-power). Ресурси держав щодо впливу на світову економічну систему є настільки різноманітними, що їх важко порівнювати, тож наслідки їх одночасного комбінованого застосування є важкопрогнозованими.

У цей же час, віддаючи окремі економічні важелі держави зберігають за собою статус монополістів у якості суб'єктів міжнародного права. Важливим моментом полягає є те, що глобальна структура управлінських зв'язків світу є складною та не ієрархічною, як на локальному (всередині держави) так і глобальному рівні. Сучасна політика корпоративного управління базується на виробленні системи колективних рішень шляхом безліч узгоджень на різних рівнях.

Згідно висновків ЮНКТАД, регулювання поведінки транснаціональних корпорацій, у т.ч. - при здійсненні прямих іноземних інвестицій, має базуватись на стандартах (принципах, правилах, процедурах), котрі враховують визначену бажану поведінку корпорацій у державах, у межах котрих вони планують діяльність. А відносно напрямків здійснення прямих іноземних інвестицій необхідно передбачати сфери інвестування, де є широкі можливості щодо свободи їх дій, високий рівень лібералізації діяльності та зобов'язання урядів щодо захисту інвестицій.

Регулювання державою інвестиційних стратегій ТНК має залежати від планованого напрямку діяльності створюваної корпорацією філії. Необхідно обмежувати експансію структур, що орієнтовані на "захоплення" місцевих ринків (котрі через необмежені фінансові можливості транснаціональних корпорацій становлять для національної економіки ще вищу відносно імпорту

загрозу) та підприємств, що орієнтовані на добування обмежених природних ресурсів.

У цей же час варто заохочувати експансію транснаціональних корпорацій, що орієнтовані на створення нових робочих місць, що сприятиме покращенню платіжного балансу, посиленню позицій національної валюти та зниженню безробіття із паралельним зростанням загального технологічного і управлінського рівня.

Надзвичайно важливого значення набуває здійснення зваженої фіскальної політики, бо у випадку із ТНК встановлення високих податкових ставок призводить до падіння макроекономічних показників. Саме тому надмірне оподаткування філій транснаціональних корпорацій, що орієнтовані на експорт вважаємо неприпустимим. У цей же час, із огляду на високу ймовірність негативного впливу варто обмежувати можливості для придбання іноземними корпораціями місцевих підприємств.

Ефективний менеджмент діяльністю ТНК включає обов'язкове врахування усіх особливостей соціального та культурного середовища приймаючої держави. Культура є сукупністю матеріальних та духовних цінностей, що створені громадянами даної держави, тому перетинається із політико-економічними умовами та суспільними інститутами, на цінностях та переконаннях котрої вони й сформовані.

У зв'язку із зростанням вагомості екологічного фактору у діяльності транснаціональних корпорацій, до вже сформованої державної політики в сфері збереження навколишнього природнього середовища потрібно долучити вимоги щодо дотримання принципів екосоціальної відповідальності ТНК (у тому числі - до документів, котрі регламентують їхню інвестиційну діяльність). Найбільш вразливим місцем вітчизняного законодавства у сфері взаємодії із ТНК є регулювання монополізму.

Оскільки ТНК виступає вагомим чинником монополізму постає необхідність щодо вдосконалення законодавства у даному напрямку.

У переліку законодавчих і нормативних актів передусім варто

відзначити ЗУ “Про захист конкуренції”, ЗУ “Про Антимонопольний комітет України”, ЗУ “Про захист від недобросовісної конкуренції”, ЗУ “Про інститути спільного інвестування”, котрий регламентує функціонування пайових і корпоративних інвестиційних фондів.

В нашій державі ухвалено Концепцію Загальнодержавної програми щодо розвитку конкуренції протягом 2015-2025 років, ключовою метою котрої є стимулювання конкуренції на місцевих товарних ринках як напрямку забезпечення сталого економічного росту, покращення умов для їхнього ефективного функціонування, вдосконалення механізму державного регулювання вказаних ринків.

Наведена Концепція включає аналіз причин виникнення проблеми і обґрунтування алгоритму її розв’язання при допомозі програмного методу, а також низку інших методологічних шляхів вирішення вказаних проблем, однак, варто зауважити, що у ній відсутні конкретні дії у даному напрямку, себто необхідною є формування стратегії і дорожньої карти, котрі б забезпечували реалізацію Концепції. Незважаючи на наявність інституційної бази і методології вітчизняного законодавства в сфері антимонопольного регулювання, існує низка прогалин, котрі здатні максимізувати негативний вплив експансії закордонних ТНК. Зокрема, задля запобігання монополізації, а також із ціллю контролю щодо правомірності і впливу інших суміжних регулюючих заходів, вітчизняному урядові необхідно прийняти низку законодавчих актів, котрі б обмежували діяльність транснаціональних корпорацій та спрямовували їх в сфери, визначені державою у якості пріоритетних.

Таким чином, перелік заходів відносно покращення конкурентної політики нашої держави варто звести до наступних:

- 1) внесення змін до Антимонопольного законодавства України, котрі б обмежували діяльність транснаціональних корпорацій та спрямовували її у сфери, що визначені державою у якості пріоритетних, застосовуючи власний та іноземний досвід діяльності;

2) переглянути нормативно-правові акти із питань використання каналів мовлення і ефірно-кабельного телебачення, задля запобігання надмірної концентрації інформаційних ресурсів у межах окремих об'єктів господарювання (переважно - філій ТНК).

Таким чином, державне регулювання взаємодії національної економіки із транснаціональними корпораціями має включати охоплення різних аспектів господарської діяльності.

У сучасних умовах глобальної економіки механізм оптимального національного регулювання процесів взаємодії національної економіки із ТНК полягає у гармонізації державного регулювання і політики корпорацій. Перспективний механізм має включати наступні елементи врегулювання взаємодії національної економіки із ТНК: сфера, принцип, напрямок, критерій, та інструмент діяльності (рис. 3.3). Варто розуміти, що транснаціональні корпорації не є благодійними організаціями, котрі сприяють всебічному розвитку держави, котра здатна стати потенційним економічним і політичним конкурентом у перспективі. Корпорації переслідують цілком визначені цілі, пов'язані із максимізацією власного прибутку, тому розглядають у якості об'єкту інвестування саме ті галузі, котрі дозволяють їм досягнути цієї мети, а не ті, котрі прагне розвивати приймаюча держава. У цьому контексті питання охорони навколишнього середовища, зниження соціального навантаження та дисбалансів галузевої структури, а також низка інших проблемних моментів здатні стати для транснаціональних корпорацій бар'єром входу, до якого окремі із них ставляться формально чи ігнорують. З іншого боку, стрімкий розвиток технологій певної галузі (завдяки інвестиціям ТНК) сприятиме розвитку показників науково-технічного прогресу усієї держави та стимулюватиме спільні науково-технічні проекти, котрі є досить витратними у сучасних умовах. Наведені проекти становлять величезний інтерес для будь-якої економіки, часто стаючи об'єктами обговорення міжнаціональних регіональних органів і отримуючи значну законодавчу та фінансову державну підтримку.

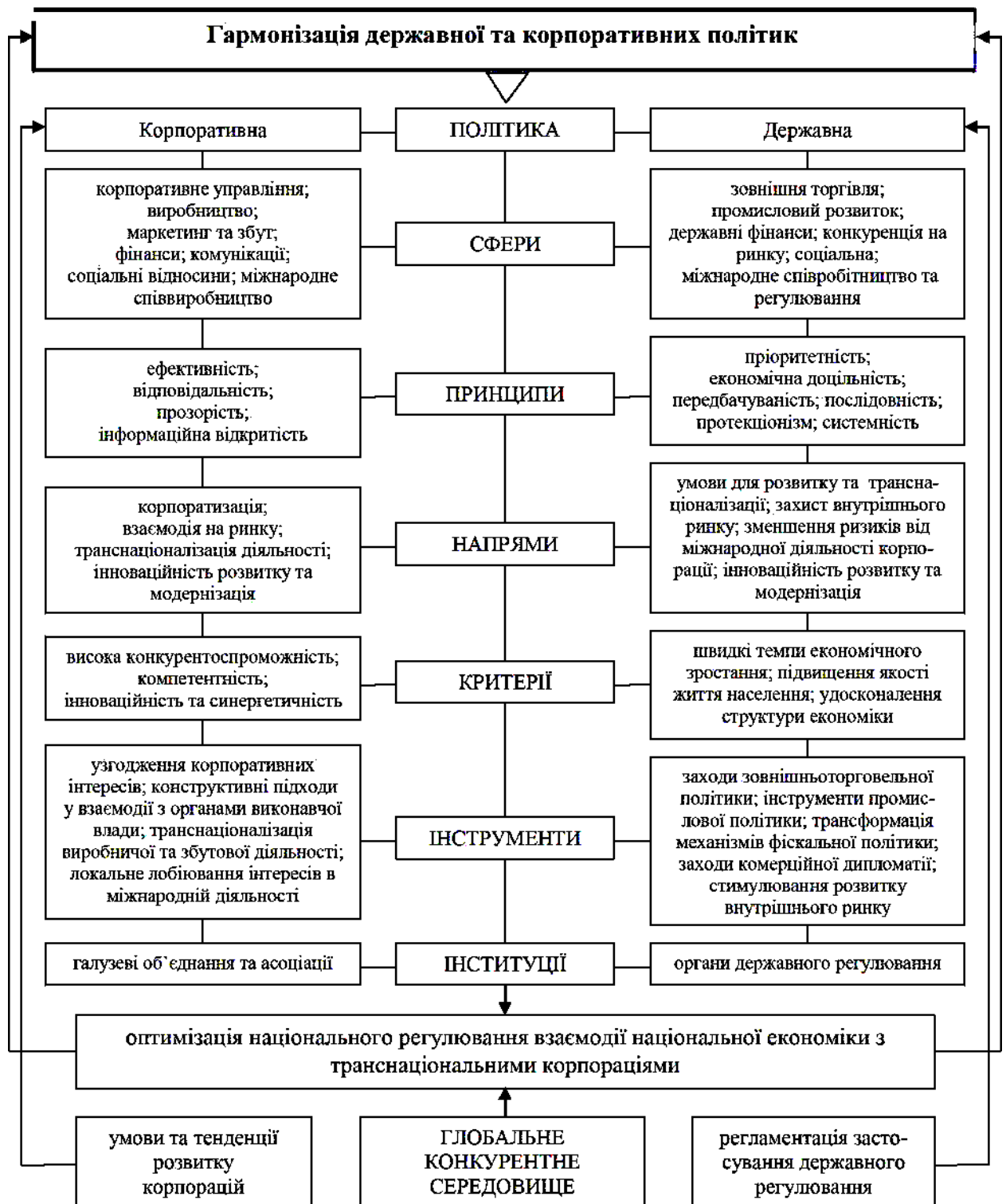

Рис. 3.3. Перспективний механізм вдосконалення елементів регулювання взаємодії національної економіки та ТНК.

Цей факт значним чином знімає проблематику експорту застарілих технологій та робить місцеві філії ТНК конкурентоздатними як на регіональному так і світовому ринку. З метою врегулювання поведінки транснаціональних корпорацій, ООН розробила три базових кодекси (що

мають рекомендаційний характер): кодекс універсального характеру, кодекс поведінки у сфері передачі технологій, кодекс принципів та правил з метою контролю за діловою практикою (в сфері конкуренції).

Підсумовуючи, варто зауважити, що у приймаючих держав є достатньо великий набір ефективного інструментарію для контролю за діяльністю транснаціональних корпорацій у межах національної економіки. При впровадженні наведеного механізму взаємодії національної економіки із ТНК стає можливою мінімізація негативних наслідків діяльності цих компаній і збільшення ефективності використання тих переваг, котрі приносить приплив прямих іноземних інвестицій та пов'язані з ними якісні зміни у національній економіці.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. У процесі глобалізації міжнародного економічного середовища транснаціональні корпорації перетворились у найбільш впливові економічні структури. На них припадає ключова частка інвестицій у науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки.

2. Розвиток міжнародного поділу праці зумовлює врахування корпораціями спеціалізації держав при розміщенні виробництва. У процесі здійснення інвестиції пріоритетними є держави, що спеціалізуються виробництві товарів та послуг із високим рівнем доданої вартості.

3. Характер та обсяг інвестиційної діяльності ТНК є чутливим до криз як військового так і епідеміологічного характеру. Зокрема - у 2020 році обсяг глобальних інвестицій скоротився на 45,6% (із 1635,5 до 891,7 млрд. дол. США), у 2022 році – на 22,5% (із 1116,05 до 864,56 млрд. дол. США).

4. Регіональний розріз демонструє падіння інвестицій ТНК до ринку ЄС - на 56,2%, Південно-Східної Азії (на 54,2%), а також Північної Америки та інших держав із розвинутою економікою – у межах 49-52% протягом 2019-2023 років. Падіння обсягу інвестицій у менш економічно розвинені держави Африки та Латинської Америки було нижчим (у межах 17,8%-43,2%).

5. Ключовими державами - інвесторами є провідні економіки світу, а саме - США, КНР, Нідерланди, Німеччина, Великобританія, Індія, а також держави що є т. зв. “податковими гаванями”.

6. Аналіз результатів діяльності ТНК у розрізі галузевої структури демонструє переважання корпорацій, котрі функціонують у фінансовій і страховій галузях, ТНК сфери енергетики і високих технологій. Найвищим показником прибутковості характеризуються високотехнологічні ТНК, середній обсяг рентабельності котрих перевищує показники фінансових корпорацій на 19,1% і у 2,34 рази - енергетичних.

7. Аналіз результатів діяльності ТОП-1500 ТНК світу демонструє зростання затрат на НДДКР. У 2023 році цей показник зріс на 7,7%,

досягнувши 510,8 мільярдів євро. У регіональному розрізі виділяються корпорації США - 34,8% сукупного обсягу інвестицій на НДДКР, Європейського Союзу - 28,2% та КНР - 21,8% .

8. Протягом 2010-2023 років зафіксовано зміщення акценту у інвестиційній діяльності ТНК. Так, кількість патентів ТОП-20 технологічних ТНК світу зросла у понад 2,28 раз. Провідними транснаціональними корпораціями у сфері НДДКР є корпорації сфери інформаційних технологій (зростання кількості патентів у 6,9 раз), виробництва напівпровідників (зростання у 5,1 рази) а також інтернет-торгівлі (зростання у 4,2 рази).

9. Для ТНК США характерним є найвищий рівень інвестицій у наукові дослідження - середня частка інвестицій у НДДКР ТНК США перевищує 15,5%, в той час як у державах Європи -10,2%, Азії - 4,61%.

10. Незважаючи на наявність на нашій території бойових дій, наша держава перебуває у ТОП-50 загального рейтингу інноваційності економік, значно випереджаючи держави ЄС Румунію та Болгарію, а також Індію.

11. Вітчизняна ІТ-індустрія включає понад 4600 місцевих компаній, котрі надають ІТ-послуги . Українське походження мають знані у світі високотехнологічні корпорації: Terasoft, Mac Paw, Pet Cube, Netpeak, Jooble, TemplateMonster і Grammarly.

12. У зв'язку із повномасштабним вторгненням Росії посилилась роль міжнародного бізнесу у контексті відбудови держави у повоєнний період. Нами виділено низку напрямків, у межах котрих, транснаціональні корпорації здатні сприяти відновленню та зміцненню економіки України: інвестиції і формування робочих місць; технологічний розвиток держави; розширення експорту та забезпечення доступу до нових ринків, зокрема ЄС.

13. У зв'язку із цим, нами розроблено та подано перспективні напрямки участі України у процесах транснаціоналізації світової економіки, що повністю узгоджуються із урядовим "Планом відновлення України".

14. За результатом комплексного аналізу факторів, котрі впливають на рівень привабливості України для закордонних інвесторів розроблено та

подано перспективний механізм вдосконалення елементів регулювання взаємодії національної економіки та ТНК, що включатиме наступні елементи: сфера, принцип, напрямок, критерій, та інструмент діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.

1. Болгарова Н.К. Транснаціоналізаційні процеси в економіці України. *Бізнес Інформ*. 2013. № 12. С. 33-38.
2. Бусарева Т.Г. Інституційна модель виробництва знань ТНК. *Світ економічної науки : зб. тез Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* Тернопіль, 2019. Вип. 1. С. 67–70.
3. Гнатенко, І. А. Фундаментальні умови державного регулювання та підтримки інноваційного підприємництва. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. №4. С.37-43.
4. Гражевська Н. І. Економічні системи епохи глобальних змін. Київ: Знання, 2018. 431 с.
5. Загарій В. К. Транснаціональні компанії і стратегічні альянси та їх вплив на світову економіку. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/15_1_2017ua/26.pdf
6. Іванова М. О. Вплив ТНК на розвиток економіки України: переваги та недоліки. *Європейський вектор економічного розвитку. Економічні науки*. 2014. - № 2. - С. 88-95.
7. Кастельс М. Інформаційні технології, глобалізація та соціальний розвиток. Соціальна глобалістика: навч. посіб. / за наук. ред.: Е. А. Афоніна. Київ : Освіта України, 2011. 230 с.
8. Мекшун П.В. Позитивні риси та загрози транснаціоналізації економіки України. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 10. 84-88 с.
9. Нартова І. В. Глобалізація та її вплив на розвиток світового виробництва. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки*. 2011. № 3. С. 20-24.
10. Поліщук І.І., Ліпковська К.А., Сівакова К.О. Моніторинг маркетингової діяльності підприємства. Інфраструктура ринку. 2019. Випуск 32. С. 184–191.
11. План відновлення України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://recovery.gov.ua/>.
12. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р. №514-6

// Відомості Верховної Ради України. 2008. №50-51. Ст. 384.

13. Савченко Е.О. Шляхи транснаціоналізації українських підприємств та стратегії взаємодії з ТНК. С.349-353.

14. Скороход І. С., Миронюк І. М. Діяльність ТНК на світовому нафтовому ринку. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2017. Вип. 1. С. 45-48.

15. Стукало Н.В. Глобалізація та розвиток фінансової системи України: монографія. Д. : Інновація, 2006. 248 с.

16. Рокоча В. Транснаціональні корпорації: навчальний посібник. Київ: Таксон, 2018. 304 с.

17. Терехов Є.М., Прокопенко О.В. Вплив транснаціональних корпорацій на розвиток національних економічних систем. *Вісник Сумського державного університету: Сер. «Економіка»*. 2017. № 1. С. 103-113.

18. Транснаціональні корпорації в світовій економіці. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://stud.com.ua/24946/ekonomika/transnatsionalni_korporatsiyi_svitoviy_ekonomitsi

19. Федоренко В.Г. Транснаціональні корпорації як системоутворюючий фактор розвитку національних економік. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №7. С. 31-34.

20. Філіпенко А. С. Економічний розвиток сучасної цивілізації : навч. посіб. К.: Знання, 2020. 174 с.

21. Competition and innovation a theoretical perspective OECD. Competition policy roundtable background note [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.oecd.org/daf/competition/competition-and-innovation-a-theoretical-perspective-2023.pdf>.

22. Cullen J. B., Parboteeah K. P. International business: Strategy and the Multinational Company. N.Y.: Routledge, 2009. 528 p.

23. Ietto-Gillies G. Transnational corporations and international production concepts, theories, and effects. UK; Northampton, MA : Edward Elgar, 2005. 252p.

24. Industry insight: Banking. Accenture: website. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.accenture.com/se-en/about/ventures-index>

25. Forbes: website. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.forbes.com/innovative-companies/list/>
26. Fortune Global – 500. Fortune: website. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://fortune.com/global500/>
27. GlobalData [Electronic resource. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.globaldata.com/>.
28. How COVID-19 has pushed companies over the technology tipping point- and transformed business forever. McKinsey & Co: website. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.mckinsey.com/business-functions>
29. Largest Companies by Market Cap. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://companiesmarketcap.com/>
30. Linder J., Cantrell S. Changing Business Models: Surveying the Landscape. Shanghai University of Finance and Economics. 2000. P. 92.
31. Multinational enterprises in the global economy. OECD: website. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://www.oecd.org/industry/ind/MNEs-in-the-global-economy-policy-note.pdf>
32. Richard P. Rumelt. Strategy, Structure, and Economic Performance. Harvard University, 1974. 235 p.
33. Robertson, R. (1992). Globalization: Social Theory and Global Culture. London: Sage. 211 p.
34. Spisto M. Stakeholder Interests in Corporate Governance: Is a New Model of Governance a Change for the Better for South Africa? Australian Journal of Corporate Law. 2005. №18(2). Part 1. P. 129-147.
35. Transnational corporations (TNC). UNCTAD. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: [http://unctad.org/en/Pages/DIAE/Transnational-corporations-\(TNC\).aspx](http://unctad.org/en/Pages/DIAE/Transnational-corporations-(TNC).aspx).
36. UNCTAD. Global Investment Trends Monitor, No. 46. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://unctad.org/publication/global-investment-trends-monitor-no-46>.